

JURIIDILINE AJAKIRI

Õ I G U S

TOIMETUS:

R. Räägo
peatoimetaja

**E. Ein, K. Grau, T. Grünthal, J. Kleesment, A.-T. Kliimann,
H. Kristal, E. Maddisoo, A. Palvadre, K. Parts, J. Uluots**

A. Mägi
toimetuse sekretär

S I S U.

Artiklid.

- Csekey, S.: Põhikorra-õiguslikud reformid Ungaris 433
Kaumets, V.: Jaoskonnakohtu korraldusest 448

Arutlused.

- Ramm, Joh.: Taotlusest „teadmatu omaniku“ vastu 473

Riigikohtu tegelus.

Administratiivosakond:

- Kas õppejõu ümberpaigutamine võib toimuda ainult siis, kui õppejõud või kooliülalpidaja sellega nõus on? 477
Kas lisaärimaksu kindlaksmääramiseks kogutud andmeid saab maksuinspektor kasutada põhiärimaksu asjus? 478
Kas Maksupeakomitee on kohustatud temale ekslikult saadetud kaebusi saatma edasi seaduses ettenähtud õigele kaebuse esitamise instantsile? 478
Kas isikutel, kes saavad toetust veneaegsete pensionäride toetamise seaduse alusel, on seaduslik alus nõuda, et nad saavad riigilt igakuulist toetust? 478

Tsiviilosakond:

- Kas võib isik, kes kinnisvara sundmüügilt omandas, asuda kinnisvara valdamisele ja kasutamisele enne, kui pole TKS § 1874 korras tehtud kohtulik määrus kinnisvara ostjale kinnitamise üle? 479
Tunnistajate osavõtt testamendi tegemisel 479
Tunnistajate osavõtt pärijaks nimetamise lepingu sõlmimisel on oluline tingimus 480
Kas võib tsiviilprotsessis mõne kohtumääruse tühistamist taotella valve korras antud kaebusega, kui seaduses selle määruse tühistamiseks on ette nähtud harilik edasikaebekord? 480

Põhikorra-õiguslikud reformid Ungaris.

S. Csekey.

Ungari põhikord on Ungari rahvusvaimu ürgelisemaid loominguid. Tema sätted pole kunagi olnud ühes ühtlases põhiseaduses, teatavas põhikorra-aktis kodifitseeritud, vaid Ungari põhikord on tuhandeaastase järk-järgulise arengu tulemus. See on järelkult ajalooline põhikord, mille üksikud sätted on väljendust leidnud väga mitmesugustel aja-järkudel saabunud seadustes ning tavaõiguslikes sobimuis, mitte aga ühtlases põhikorra-aktis.

Ungari põhikorra ajaloolisest olemusest järgneb, et tema sätteid saab muutuvate olude kohaselt muuta, ilma et tema põhiloomus selle all kannataks. Iga põhikorra muudatus teostatakse hariliku seadusandluse teel, sest Ungari põhikord ei tunne põhiseadusi vormilises mõttes. Seesuguse paindumise tõttu erineb Ungari põhikord nn. püsivatest põhikordadest, mida võib muuta ainult raskendatud menettluse teel. Selle võrratu paindumise tagajärjeks oli see, et Ungari põhikord võimaldas rahvale alati suuremate hõõrdumisteta teostada ajakohaseid uuendusi, kui need oludele vastasid ja antud ajastu arvustusele vastu suutsid panna.

Ungari ajaloolises põhikorras leiame suurejoonelise Ungari rahvusvaimu kontseptsiooni, nimelt nn. õpetuse Püha kroonist. See õpetus pole mitte paljas teooria, ka mitte romantika, vaid elav riigielus teotsev jõud. Ta on positiivse riigiõiguse kindlakujuline juriidiline konstruktsioon, ja ainult selle õpetuse alusel võib positiivse riigiõiguse institutidest aru saada. Selle õpetuse põhimõtteks on rahvusuveräänsus. Püha krooni õpetuse järgi riigivõimu kandjaks pole mitte kuningas ega rahvas, vaid Püha kroon. Kuningas saab riigivõimu teostamiseks rahvalt kõikide õiguste sümbolina ning allikana Püha krooni. Kuningas teos-

tab järelikult oma õigusi Püha krooni asendajana rahva ülesandel, kellest oleneb krooni andmine. Rahvussuveräänsuses ühtivad kuningas ja rahvas orgaaniliseks tervikuks. Kuningas ja rahvas koos moodustavad Püha krooni tervikliku keha ja nimelt kuningas selle pea ning rahvas selle keha liikmed.

Ungari põhikord ei ole aastakümnete jooksul nii tähtsat ja oma tagajärgede poolest nii laiaulatuslikku muudatust läbi teinud, nagu seda on eelseisev valimisõiguse reform, mille kohta on 30. detsembril 1937. a. Ungari riigipäevale vastav seaduseelnõu esitatud. Kaks teist põhikorraõiguse reformi, mis puudutavad riigihoidjat ja ülemkoda ja mis on juba teostamist leidnud, moodustavad osalt täienduse resp. korrektiivi parlamentaarse valimisõiguse juurde. Seesmist loogilist seost nende reformide vahel ei saa eitada, olgugi et mõnelt poolt on asutud vastupidisele seisukohale.

Peale Maailmasõjale järgnenud kokkuvarisemist pandi Ungaris rahvuskogu poolt 1920. a. põhiseaduspärasuse jaluleseadmiseks ja kõrgema riigivõimu teostamise ajutiseks korraldamiseks kehtima seadusartikkel I¹, mille ülesandeks oli õiguskontinuiteeti jalule seada ja ajaloolisest põhikorrast päästa, mis võimalik. Selle seadusega „suspendeeriti“ ajutiselt monarhia ja asendati viimane riigiõigusliku provisooriumiga, mis tõi Ungari põhikorda vabariiklikke elemente. Püha krooni õpetusele rajatud rahvussuveräänsuse asemele, mis jaotab võimu kuningas ja rahva vahel, on kehtivusele pääsenud rahvasuveräänsuse põhimõte. Kõik võim anti rahvuskogule, kes moodustati üldise ja salajase valimisõiguse põhjal. Et nüüd demokraatiat kehastav seadusandlik võim ei olnud enam piiratud riigipea ning sõltumatu valitsusvõimuga, siis ei jäänud ka Ungaris esilekerkivate destruktivsete voolude vastu võitlemiseks muud üle, kui demokraatia äramuutmine. See toimus valimisõiguse reformiga, mis pandi kehtima Bethleni valitsuse määrusega 2. märtsist 1922 ja 1925. a. XXVI seadusartikliga². Selle valimisõiguse reformiga piirati tunduvalt valijate arvu ja seati sel

¹ Vt. Csekey, Ungarns Staatsrecht nach dem Weltkrieg (Jahrbuch des öffentlichen Rechts, Bd. XIV, Tübingen 1926, lk. 450 jj.).

² Samas lk. 460 jj. — Täielik saksakeelne väljaanne leidub Ungari seadustekogus 1925. a., lk. 280 jj.

teel jälle jalule tasakaal mõlema võimu vahel. Et valimisõiguse piiramist, mis olenes tolleaegsest olukorrast, ei saadud pikemaks ajaks säilitada ja et üldise ning salajase valimisõiguse kehtimapanek osutus hädavajalikuks, siis tuli demokraatia reaktiveerimisega ka riigipea võim tugevamaks muuta. Et aga kuninga instituudi endistamine olude tõttu võimatuks osutus, ja et diktatuur ei vasta Ungari põhikorra senisele arengule, siis võis riigipea ja valitsusvõimu kõvendamine teostamist leida ainult riigihoidja instituudi abil. Sel teel saabuski 1937. a. XIX seadusartikkel, mis käib riigihoidja võimupiiride laiendamise ja riigihoidja valimise kohta. Selle seadusega kaotati riigihoidja vastutus ja laiendati tema õigusi seadusandluse alal. Seega lõppes riigipäeva suveräänsuse ainasus ja Rousseau rahvasuveräänsuse asemele astus jällegi rahvussuveräänsuse põhimõte.

Kui arvesse võtta, et saadikutekoda võib praegu ka ülemkoja tahte vastu seadusi anda, ja et riigihoidja oma suspensiivse vetoga riigipäeva otsuse seaduseks muutmist lõplikult takistada ei saa, nii et ka otsus, mis on saabunud ülemkoja ja riigihoidja tahte vastaselt, võib seadusjõusse astuda, — siis ilmneb, et riigihoidja võimupiiride laiendamise kõrval tuleb lugeda orgaaniliseks põhikorra reformi osaks ka seda, et ülemkoda on saanud nüüd saadikutekojaga võrdsed õigused 1937. a. XXVII seadusartikliga, mis käib ülemkoja võimupiiride ümberkujundamise kohta.

I. Riigihoidja instituudi reform.

Peale 1918. a. oktoobri- ja 1919. a. märtsikuu riigipööret oli lema teostamises rikutud kuningavõimu korraldamine seaduspärasuse jaluleseadmise alal tähtsamaks küsimuseks. Peale seda kui kuningas Karl IV oma avaldusega 13. novembrist 1918 riigivõimu teostamisest oli loobunud, ilma et ta oleks ka vormiliselt troonist loobunud³, ja kuna ta asus alaliselt elama väljapoole riigipiire, ilma et ta oleks kuningavõimu teostanud, siis osutus vajalikuks luua riigipea ülesannete täitmiseks eriline provisorium.

³ Ungaris on 1867. a. III seadusartikli põhjal troonist loobumise kehtivuseks vajalik selle vastuvõtmine riigipäeva poolt ja väljakuulutamine seaduse vormis.

Üldise ning salajase valimisõiguse alusel 16. veebruariks 1920. a. kokkukutsutud rahvuskogu kuulutas enda 1920. a. I seadusartikliga rahvussuveräänsuse ainukeseks seadusandlikuks esindajaks ja seletas, et ainult tema ise on kompetentne teostama seadusandlikku võimu ilma riigipea osavõtuta. Ühtlasi deklareeris rahvuskogu, et ta valib kuni kõrgema riigivõimu teostamise korraldamiseni ja seniks, kui riigipea selle korralduse põhjal ametisse astub, salajasel hääletusel riigihoidja Ungari kodanikkude hulgast.

1920. a. I seadusartikliga anti riigihoidjale võimalus teostada üldiselt kõiki neid õigusi, milledega oli varustatud kuninglik võim. Ühtlasi loendati selles seaduses aga ka need õigused, mida küll omas kroonitud kuningas, mida aga riigihoidjale ei antud.

Seesuguste kitsenduste hulka, mis ette nähtud 1920. a. I seadusartiklis, kuulub kõigepealt riigihoidja võimupiiride korraldamine seadusandluse alal. Selle seadusartikli § 13 teine lõige määrab, et rahvuskogu poolt antud seadused ei allu mingile sanktsioonile. Kuuekümne päeva kestel kuulutatakse nad välja riigihoidja allkirjaga. Riigihoidjal on siiski õigus seadust enne väljakuulutamist rahvuskogule uueks läbiarutamiseks tagasi saata. Kui aga rahvuskogu seaduse muutmata vastu võtab, siis on riigihoidja kohustatud seaduse viieteistkümne päeva kestel välja kuulutama.

Riigihoidja funktsioonid seadusandluse alal määrati 1920. a. I seadusartikliga väga kitsastena kindlaks, kuid neid laiendati osalt siiski hiljemini. Nimelt 1920. a. XVII seadusartikliga⁴ ja 1933. a. XXIII seadusartikliga⁵.

1926. a. XXII seadusartikli § 47 põhjal⁶ omab riigipäev samu õigusi nagu rahvuskogu ja riigihoidja vahekord riigipäevaga jääb samaks, mis oli enne riigihoidja ja rahvuskogu vahel. 1920. a. I ja XVII seadusartiklite järgi vahe kroonitud kuninga ja riigihoidja võimupiiride vahel oli 1937. a. XIX seadusartiklini järgmine:

1. Riigihoidja ei teosta seaduste sanktsioneerimise õigust.
2. Sõja kuulutamise ja rahutegemise õigust võib ta

⁴ Vt. Csekey, Ungarns Staatsrecht nach dem Weltkrieg, lk. 456.

⁵ Ungari seadustekogu aastast 1933, lk. 312 jj.

⁶ Seadus on trükitud Csekey teoses — Die Entwicklung des öffentlichen Rechts in Ungarn seit 1926 (Jahrbuch des öffentlichen Rechts, Bd. XIX, 1931, lk. 231 jj.).

kasutada ainult siis, kui riigipäev on selleks andnud oma nõusoleku.

3. Ta ei saa annetada aadliõigusi.
4. Ta ei saa teostada kõrgeimat patronaadiõigust.
5. Tema armuandmisõigus on piiratud.
6. Teda võib võtta vastutusele.
7. Ajutise riigipeana on ta varustatud ametinimetusega „riigihoidja“ ja tiitliga „Tema Hiilgus“.

1937. a. XIX seadusartikkel on nendest kitsendustest kaotanud riigihoidja vastutuse.

Eelnenud loendist nähtub, et 1920. a. saadik antud seadused on riigihoidja varustanud kuningliku võimuga ainult põhimõtteliselt. Tegelikult aga piirati riigihoidja võimupiire rohkem kui kroonitud kuninga õigusi.

1937. a. XIX seadusartikkel sisaldab neli järgmist põhimõtet: riigihoidja võimupiiride laiendamise, maanõukogu moodustamise interregnumi ajaks, uue riigihoidja salajase valimise korraldamise ja riigihoidja vastutuse ärakaotamise. Need põhimõtted on ajaloolise Ungari põhikorra vaimuga täielikult kokkukõlas ega piira sugugi arenemisvõimalusi tulevikus.

Riigihoidja võimupiiride laiendamine avaldub seaduste tagasisaatmise õiguses ja seaduste väljakuulutamise õiguse ümbermoodustamises ning peale selle riigihoidja õiguses soovitada järglast. Uue seaduse § 1 alusel ümberkorraldatud vetoõigus ja seaduste väljakuulutamise õigus erinevad senistest vastavatest institutioonidest järgmiselt:

1. Ajavahemik, mille kestel seadus peab olema välja kuulutatud, pikeneb uue seaduse järgi kuuekümnest päevast kuue kuuni.

2. Riigihoidja suspensiivse vetoõiguse sisu laiendati selles mõttes, et ühekordse tagasisaatmise õiguse asemele astub kahekordne tagasisaatmise õigus. Seaduse teiskordse riigihoidja poolt kättesaamise ja teiskordse tagasisaatmise vahel võib jällegi olla kuni kuuekuuline ajavahemik.

3. Kui riigihoidja 1933. a. XXIII seadusartikli § 1 teise lõike järgi oli seaduse väljakuulutamiseks ettenähtud tähtaja jooksul riigipäeva laiali saatnud või kui riigipäeva volitused olid selle tähtaja kestel lõppenud, siis oli riigihoidja

kohustatud seaduse välja kuulutama või tema uuele riigipäevale uueks arutamiseks esitama. 1937. a. XIX seadusartikli § 1 kolmanda lõike põhjal võib riigihoidja sel juhtumil vanale riigipäevale tagasisaadetud seaduse ilma korralduseta kõrvale heita. Kui aga uus riigipäev samasisulise seaduse vastu võtab, siis ei saa riigihoidja selle seaduse suhtes tagasisaatmise õigust kasutada. Ta on sel juhtumil kohustatud nimetatud seaduse välja kuulutama viieteistkümne päeva jooksul, arvates seaduse kättesaamisest.

4. Viimaks kõrvaldab seadus, 1926. a. XXII seadusartikli § 47 teist lõiget ära muutes, ka selle erinevuse, mis oli enne olemas riigihoidja väljakuulutamise kohustuse alal nende seaduste suhtes, mida saadikutekoda 1926. a. XXII seadusartikli § 31 põhjal ülemkoja vastuseismisel oli riigihoidjale esitanud.

Riigihoidja suspensiivne vetoõigus seati sisse juba 1920. a. I seadusartikliga. Selles avaldub rahvasuveräänsuse idee tolleaegse suuna vabariiklik põhimõte. Ungari põhikord ei tundnud enne seesugust instituuti. 1920. a. I seadusartikli § 13 seletuskiri ei saanud seaduse sanktsiooniõiguse kaotamise puhul teha mingisuguseid viiteid kodumaistele eeskujudele, vaid lausub lihtsalt: „Nagu vabariiklikkudes põhikordades presidendile, nii tehakse riigihoidjale ülesandeks toimetada seaduste vormiliseks jõustumiseks vastavat väljakuulutamist.“ Riigihoidja võimupiiride laiendamise peaeesmärgiks oli see, et taheti igivana rahvasuveräänsuse idee kohaselt riigihoidjale kindlustada faktilist osavõttu suveräänsuse seadusandluse funktsioonist. Taheti riigihoidjat ja riigipäeva sel teel teha seadusandluse teguriteks, et seadusandluse funktsioon — nagu see oli ka kuningate ajal — oleks riigipäeva ja riigihoidja ühiseks ülesandeks. Valitsus aga asus seisukohale, mida seletuskirjas on üksikasjaliselt ka põhjendatud, nimelt, et kroonimine on sanktsiooniõiguse teostamise eelduseks. Et kuningad ei saanud enne Püha krooniga kroonimist sanktsiooniõigust teostada, see oli Ungari ajaloolise põhikorra igivana komme, mis viimaks väljenduse leidis ka 1790. a. III seadusartiklis. Osa Ungari riigiteadlasi ja poliitikategelasi pooldas aga arvamust, et riigihoidja regendina ei asenda mitte kroonimata, vaid kroonitud kuningat ja kaasaegses olukorras, kus puudub kuningas, isegi kuninglikku võimu, kuninga instituuti. Oldi arvamusel, et ei peaks mitte kitsendama riigi-

noidja võimupiire, võrreldes kuninga võimuga, vaid ainult vahet tegema nende kahe võimu vahel.

Juba 1933. a. XXIII seadusartikliga anti riigihoidjale kõik õigused, mis käivad riigipäeva laialisaatmise kohta ja mis Ungari põhikorra mõtte kohaselt kuuluvad kuningale. Nüüd annab uus seadus riigihoidjale seadusandluse alal tegelikult peaaegu needsamad funktsioonid, mida omas kuningas parlamentaarse valitsemisüsteemi piirides.

Teine riigihoidja võimupiiride laiendamine seisab selles, et riigihoidja on varustatud õigusega soovitada endale järglast.

1920. a. I seadusartikkel lähtus seisukohast, et tolleaegne riigihoidja ameti täitmise kord tuleb rakendamisele ainult lühikese aja kestel. Seevastu näitavad viimase kaheksateistkümne aasta areng ning praegune rahvusvaheline olukord, et riigihoidja instituudi säilitamine kõrgeima riigivõimu teostamiseks võib osutada tarvilikuks veel kauemaksi ajaks. Juba 1926. a. XXII seadusartikli § 48 leiduvad sätted juhuks, kui riigihoidja amet võiks vabaneda enne riigipea küsimuse lõplikku lahendamist. Pärast asuti seisukohale, et selle seaduse sätted vajavad teatavaid täiendusi ja modifitseerimist.

Kuna riigihoidja amet 1920. a. I seadusartikliga ei ole piiratud teatava ametiajaga, püüab uus seadus säilitada õiguskontinuiteeti sel teel, et riigihoidjale antakse õigus soovituse teel avaldada teatavat mõju oma järglase valimisele.

Uue seaduse § 2 põhjal võib riigihoidja kolme täisealist Ungari kodanikku soovitada enda järglaseks riigihoidja ametis. Seda soovitusi võib riigihoidja oma ametiaja kestel igal ajal muuta või tagasi võtta. Oleneb järelikult riigihoidja vabast kaalutlusest, kas ta tahab kasutada järglase soovitamise õigust või mitte. Soovitusel on ainult nõuande iseloom, mis riigihoidja poolt antud oma rahvale.

Soovitus antakse riigihoidja poolt kirjalikult, allkirjaga ja pitsseriga varustatult, kolmes ühesisulises eksemplaris. Need ürikud kleebitakse kinni või paigutatakse ümbrikku. Igale ümbrikule või soovituseksemplari välisele küljele tehakse järgmine pealkiri: „Seesolev kiri sisaldab minu soovituse riigihoidja ameti kohta.“ See pealkiri varustatakse riigihoidja allkirjaga, kuupäevaga, pitsseriga ja peaministri kaasallkirjaga.

Soovituseksemplaride vastuvõtmiseks peavad kuningliku kuuria esimees, mõlemad kroonikaitsejad ja peaminister üheaegselt ilmuma riigihoidja juurde. Viimane annab peaministri juuresolekul isiklikult kuuria esimehele ja kummalegi kroonikaitsejale igaühele ühe soovituseksemplari kindlas, eraldatud kohas hoiule paigutamiseks. Vastuvõtjad varustavad vastuvõetavate eksemplaride välised küljed oma isiklikkude allkirjadega. Selle protseduuri kohta koostatakse vastav protokoll. Seaduses on ette nähtud ka asenduse võimalus, kui üks ülemalmainitud ametikandjatest ei saa ilmuda.

Et soovitus on ainult nõuanne, siis ta ei vaja ministri kaasallkirja. Kuid soovitus ei ole kehtiv, kui temas on nimetatud rohkem või vähem kui kolm isikut või kui selle soovitus kokkuseadmise ja üleandmise kohta käivad sätted pole leidnud täitmist. Soovitus koosta käivad sätted tulevad rakendamisele ka soovitusel äramuutmise või tagasivõtmise puhul.

Teine põhiküsimus, mida seadus korraldab, on maanõukogu moodustamine interregnumi ajaks.

Interregnumi ajaks, riigihoidja ameti vabanemisest kuni uue riigihoidja ametivande andmiseni, on 1937. a. XIX seadusartikli § 3 ette nähtud maanõukogu (országtanács). Selle maanõukogu moodustamisega, mille koosseisu kuuluvad Ungari kõrgemad poliitilised, kohtu-, kiriku- ja sõjaväeametikandjad, kõrvaldati lünk, mis oleks võinud tekkida riigihoidja ametikoha vabanemisel.

Samal ajal kui 1926. a. XXII seadusartikli § 48 esimene lõige määras, et riigihoidja ametikoha vabanemisel teostab riigipea edasilükkamatu iseloomuga funktsioone ministrite nõukogu 1920. a. I seadusartikli § 13 piirides kuni uue riigihoidja vannutamiseni, asub uus seadus seisukohal, et valitsus ei saa tähendatud võimupiire teostada ainsalgi hetkel.

1937. a. XIX seadusartikli § 3 järgi on maanõukogu liikmeteks järgmised ametikandjad: peaminister, riigipäeva mõlema koja esimehed, Ungari vürstpriimas, kuningliku kuuria esimees, administratiivkohtukoja esimees ja sõjavägede ülemjuhataja. Seadus sisaldab ka sätteid juhaks, kui mõni neist ametikohtadest on parajasti vaba.

Maanõukogu astub tegevusse otsekohe peale riigihoidja ametikoha vabanemist. Maanõukogu istungite kokkukutsu-
mise eest hoolitsevad riigipäeva mõlema koja esimehed. Viimased juhatavad vaheldumisi maanõukogu istungeid. Otsu-

sele kirjutab alla see esimees, kes vastavat istungit juhata (§ 3 teine lõige).

Seetõttu, et maanõukogu koosseisu kuuluvad need riigipäeva liikmed, kes ühelt poolt oma kõrge riigiõigusliku ameti poolest, teisest küljest oma esimehe ameti tõttu on riigipäeva juhtivad isikud, teenitakse rahvussuveräänsuse põhimõtet. Igivana Ungari põhikorra vaimu järgi on nimelt riigipäev riigihoidja ameti vabanemise puhul kompetentne teostama ka kuninga võimude peituvaid õigusi. Rahvussuveräänsuse põhimõttele vastab samuti see, et maanõukogu kokku kutsutakse ja juhatatakse riigipäeva mõlema koja esimeeste poolt.

Samuti on kokkukõlastatud § 4 kaudu maanõukogu võimupiire rahvussuveräänsuse põhimõttega. Maanõukogu hoolitseb selle eest, et uue riigihoidja valimiseks vajalikud sammud viivitamata ette võetakse ja nimelt sel teel, et riigipäeva mõlema koja ühine koosolek riigihoidja valimiseks kokku astuks hiljemalt kaheksandal päeval peale riigihoidja ameti vabanemist. Kaheksa päeva on seega harilikult kõige pikem aeg, mille jooksul maanõukogu teotseb. Seaduse järgi pole maanõukogu mitte mingi regendinõukogu, kes teostab riigipea võimu täies, riigihoidja kohta tähendatud ulatuses, vaid ainult ajutine riigielu organ, kelle tegevus nii aja kui ka võimupiiride suhtes on kitsalt piiratud.

Riigihoidja ameti vabanemise puhul, kuni uue riigihoidja vannutamiseni, teostab maanõukogu edasilükkamatu iseloomuga riigipea funktsioone 1920. a. I seadusartikli § 13 piirides. Maanõukogu ei oma riigipäeva laialisaatmise õigust ega saa ka riigivalitsust või üksikuid valitsuse liikmeid ametist vabastada (§ 4 esimene lõige). Maanõukogu korraldused kehtivad ainult siis, kui asjaomane minister annab neile kaasallkirja (§ 4 kolmas lõige).

Seaduste väljakuulutamise suhtes on maanõukogu õigused § 4 teise lõikega oluliselt kitsendatud. Maanõukogu on ainult õigustatud välja kuulutama riigihoidja valimise ning vannutamise seadusi ja neid seadusi, mis riigipäev enne riigihoidja ameti vabanemist on vastu võtnud ning mille väljakuulutamise edasilükkamine riivaks rahva elulisi huve.

Kuna on rahva huvides, et riigihoidja ameti täitmine toimuks võimalikult lühikese aja jooksul, siis on seaduse § 4 viiendas lõikes järgmine säte: kui riigihoidja amet peaks

vabanema ajal, kus riigipäev kas volituste lõppemise või laialisaatmise tõttu ei ole koos, ja kui uue riigipäeva valimine viiakse lõpule kaheksa päeva jooksul peale riigihoidja ameti vabanemist, siis arvatakse riigihoidja valimiskoosoleku kokkukutsumiseks ettenähtud kaheksapäevane tähtaeg riigipäeva valimiste lõpetamise päevast (1925. a. XXVI seadusartikkel). Siis võidakse, vaatamata vastavates õigusnormides ettenähtud tähtaegadele, teha igasuguseid korraldusi, et uus riigipäev õigeaegselt konstitueeruks ja kaheksa päeva jooksul peale valimiste lõppu saaks ühiseks riigihoidja valimiskoosolekuks kokku tulla. Kui aga uus riigipäev ettenähtud tähtajaks ei saa kokku tulla, siis peab juba laialisaadetud vana riigipäev riigihoidja valimiskoosolekuks kokku kutsutama. Sel juhtumil veel kord kokkukutsutud vana riigipäev valib riigihoidja, võtab riigihoidja vande vastu, seab riigihoidja ametisse ja toimetab riigihoidja valimise ning vannutamise seadusartiklite vastuvõtmist.

Õigusega tähendas kohtuminister saadikutekoja riigiõiguslikus komisjonis, et vana riigipäeva veelkordne kokkukutsumine olevat uue seaduse kõige keerulisem probleem. On nimelt raske kindlaks teha, millega on seotud suuremad pahed: kas seega, et riigihoidja valitakse hiljemini ja et valimisvõitlusele kantakse ka riigihoidja valimisvõitluse loosungid, või seega, et riigihoidja valitakse juba laialisaadetud riigipäeva poolt, kelle volitused juba lõppenud. Seaduses ettenähtud lahendusviis seisab selles, et kiirema valimise huvi on tähtsam siis, kui uue riigipäeva konstitueerimisega seotud tähtaegade tõttu riigihoidja valimine uue riigipäeva poolt peaks viibima. Sel juhtumil teostab valimise vana riigipäev. Selle sätte rasked riigiõiguslikud ja poliitilised pahed paratuseeruvad seega, et nimetatud juhtumi tegelik esinemine on väga ebatõenäoline.

Kolmas põhiküsimus, mida normib uus seadus üksikasjaliselt, on uue riigihoidja valimine. Seletuskiri rõhutab, et seadus tahab riigihoidja valimise korda kindlaks määrata kokkukõlas riigipäevale kuuluva rahvussuveräänsuse põhimõttega ning rahva huvidega. Riigihoidja valimise suure tähtsuse tõttu osutub soovitavaks, et riigipäeva liikmed võtaksid võimalikult rohkearvuliselt riigihoidja valimiskoosolekust osa.

Seaduse § 5 järgi valib riigipäev 1926. a. XXII seadusartikli § 48 esimese lõike põhjal peetaval ühisel valimiskoosolekul riigihoidja täisealiste Ungari kodanikkude hulgast. Kahekümnenelja-aastane vanusepiir on võrdlemisi madal, iseäranis siis, kui võtta arvesse, et riigipäeva saadikutekoja passiivne valimisõigus on kolmekümne ning ülemkoja liikmete passiivne valimisõigus kolmekümne viie aasta peale kindlaks määratud.

Valimise üksikasjad on § 5 teises lõikes järgmiselt korraldatud. Kui ühise koosoleku avamisel ei ole koos vähemalt kolm viiendikku nii ülemkoja kui ka saadikutekoja liikmeist, siis lükatakse riigihoidja valimise algus järgmise päeva samale tunnile edasi, mil peetakse jällegi ühine koosolek. Muidu kehtivad ühise koosoleku kohta, kuivõrra seadus ei määra teisiti, kodukorra sätted selle erinevusega, et edasilükatud ühine koosolek on ainult siis otsustusvõimeline, kui on koos vähemalt sada ülemkoja ning niisama palju saadikutekoja liiget. Seadus nõuab järelkult riigihoidja valimiskoosoleku otsustusvõimelisuse jaoks kahekordset arvu, võrreldes sellega, mis on ette nähtud saadikutekoja (§ 128) ning ülemkoja (§ 79) harilikku istungite jaoks.

Kui riigihoidja on kasutanud oma järglase soovitamise õigust, siis avab ühise koosoleku juhataja kõigepealt riigihoidja soovituskirjad. Tema annab korralduse nende ettelugemiseks, ning kui see on toimunud, siis otsustavad mõlemad koad ühisel ning salajasel hääletusel, kas nemad soovivad peale riigihoidja poolt soovitatud isikute veel teisi kandidaate riigihoidja valimiseks üles seada. Kui teisi kandidaate üles ei seata, siis valitakse § 5 viienda lõike kohaselt riigihoidja nende kandidaatide hulgast, keda riigihoidja oli soovitanud.

Kui riigihoidja ei ole kasutanud oma järglase soovitamise õigust või kui riigipäev otsustab ka omalt poolt kandidaate üles seada, siis ühine koosolek toimetab kandidaatide ülesseadmist salajasel hääletusel. Siinjuures annab iga riigipäeva liige ühele kandidaadile oma hääle. Kui rohkem kui kolme isiku poolt on hääli antud, siis tulevad kandidaatidena arvesse ainult need kolm isikut, kes on saanud kõige rohkem hääli. Nendest langeb ka see veel ära, kes kandidaatide ülesseadmisel ei ole saanud vähemalt viiskümmend häält. Nende

vahel, kes on saanud ühepalju hääli, otsustab liisk, keda tuleb kandidaadina ülesseatuks lugeda (§ 5 neljas lõige).

Riigipäeva täielikku sõltumatust ja suveräänsust taotleb seadus sellega, et ühine koosolek peab igal juhtumil salajasel hääletusel selle üle otsustama, keda tema soovib kandidaadina üles seada või kas tema soovib peale riigihoidja poolt soovitatute veel teisi kandidaate üles seada. Valimise ajaks püüab seadus takistada igasugust kõrvalist mõjustamist. Sellepärast keelab § 5 teine lõige riigipäeva liikmetel ühise koosoleku kestel lahkuda parlamendihoonest. See keeld ei käi muidugi mitte maanõukogu ning valitsuse liikmete kohta.

Ühine koosolek valib salajasel hääletusel riigihoidja eeltähendatud viisil ülesseatud kandidaatide hulgast järgmises valimismenetluses. Riigipäeva liikmed hääletavad poolt ja vastu. Selle jaoks saab iga riigipäeva liige nii palju hääletussedeleid, kui palju on üles seatud kandidaate. Hääletussedelitest kannab üks pealkirja „poolt“, teised pealkirja „vastu“. Iga kandidaadi jaoks tuleb üles seada eraldi valimiskast, ning iga kandidaadi kohta tuleb ühel ajal ning eraldi hääletada, kusjuures lastakse kas „poolt“ või „vastu“ pealkirjaga hääletussedel vastavasse valimiskasti (§ 5 viies lõige). Kui esimesel valimiskäigul ükski kandidaat ei ole saanud absoluutset häälteenamust, siis tuleb hääletust korrata nende kahe kandidaadi suhtes, kes on saanud kõige rohkem hääli poolt (§ 5 kuues lõige).

Seadus ei sisalda riigihoidja valimise puhul võimalikkude üksikjuhtumite üksikasjalist loendit. Tema ei sisalda ka väiksemate peensusteni sätteid maanõukogu kohta. Tema jätab meelega kõrvale valimismenetluse juhuslikkude võimaluste üksikasjalise korraldamise. Vaieldavate küsimuste lahendamise jätab ta, vältides kasuistikat, tulevaste riigijuh-tide tarkade otsuste lahendamiseks.

1937. a. XIX seadusartikli neljas põhimõte on riigihoidja vastutavuse äramuutmine. 1920. a. I seadusartikli § 14 esimeses lõikes tähendati, et riigihoidja isik on puutumatu ning seisab samasuguse kriminaalõigustliku kaitse all, nagu kuningas. Selle § teine lõige sisaldab aga sätte, et rahvuskogu võib riigihoidjat põhiseaduse või seaduse rikkumise pärast vastutusele võtta. Et seadusandja ei ole selle õiguse teostamist tõsiselt arvestanud, nähtub sellest, et vastutuse laad ning vastutusele võtmise üksikasjad

jäid korraldamata. 1926. a. XXII seadusartikli § 48 teine lõige sisaldab küll viite 1848. a. III seadusartikli § 34 ettenähtud kohtule, kes teostab kohtumõistmist ministrite üle ning moodustatakse „kõrgeima tahvli“ liikmetest. See „kõrgeim tahvel“ ehk hiljemini magnaatidekoda ei funktsioneerinud aga siis enam. Nimetatud seaduse rakendamine ei oleks olnud ka mitte võimalik, sest ei saa ette kujutada, kuidas oleks pidanud toimuma puutumatu riigihoidja vastutusele võtmine tema ametiaja kestel. Riigihoidja ei valitud nimelt mitte teatavaks lühemaks ajaks, nagu demokraatlikkude vabariikide preside, ega ka mitte eluajaks, vaid „kuni kõrgema riigivõimu teostamise lõpliku korraldamiseni ning riigipea ametisse astumiseni selle korralduse põhjal“ (1920. a. I seadusartikkel § 12).

1937. a. XIX seadusartikli § 7 tähendab nüüd otseselt, et riigipäev ei saa riigihoidjat vastutusele võtta.

Lõpuks olgu tähendatud, et uue seaduse § 6 sisaldab järgmise sätte: „Asjaolu, et riigihoidja ülempatronaadi õigust 1920. a. I seadusartikli § 13 põhjal ei teosta, ei puuduta Ungari kuninga ülempatronaadi õigust.“

1937. a. XIX seadusartiklit võib nimetada Ungari põhikorra tähtsaks seaduseks. Riigihoidja võimupiirid, kes oma õigusliku seisundi poolest on regent, määrati rahvuskogu poolt 1920. a. I seadusartikliga väga kitsalt. Hilisemad seadused on riigihoidja võimupiire kestvalt laiendanud. 1937. a. XIX seadusartikkel ei ole selles arengus arvatavasti veel lõpukivi. Viimastel päevadel just väljendati väga kõrgelt kohalt arvamust, et võimupiire pole veel küllaldases ulatuses laiendatud.

II. Ülemkoja reform.

Teine põhikorra õiguse reform on riigipäeva ülemkoja tegevuspiirkonna ümberkorraldamine 1937. a. XXVII seadusartikliga.

Ungari riigipäeva jaotamine kahte kotta toimus juba XV sajandi kestel. See areng on siis 1608. a. I seadusartikliga õiguslikku tunnustamist ning korraldamist leidnud. „Kõrgeim tahvel“, hiljemini magnaatidekoda, ei muutunud oma koosseisu poolest ka 1848. a. Samuti ei muutunud mõlemate

⁷ Vt. G. Steinbach, Das ungarische Verfassungsgesetz, Wien 1906, lk. 22 jj.

kodade õiguslik seisukord ja omavaheline vahekord. Alles 1885. a. VII seadusartikliga võeti magnaatidekoja korralduses suuremaid muudatusi ette. Veel põhjalikumalt muutus magnaatidekoja koosseis ning mõlemate kodade vahekord 1926. a. XXII. seadusartikliga.

See seadus on riigipäeva ülemkoja koosseisus teostanud suuri muudatusi⁸. Näiteks teostati siis kutsete esindus hulga varemini, kui mingisuguses teises moodsas autoritaarses riigikorras. See tõendab seda, et elastiline Ungari ajalooline põhikord ei takista instituutide sisseseadmist, mis uues maailmakorras esinevad püsivate hüvistena.

Mis puutub mõlemate kodade võimupiiridesse ning nende omavaheliste konfliktide lahendamiseviisi, siis tahtis 1926. a. seaduseelnõu teostada klassilist inglise süsteemi, nimelt kehtima panna mõlemate kodade võimupiiride võrdsust ning ülemkoja absoluutset vetoõigust. Rahvuskogu komisjon aga asus 1911. a. Inglise liberaalse parlamendiseaduse seisukohale, mis kõrvaldas mõlemate kodade võrdsuse, muutes ülemkoja absoluutse vetoõiguse — välja arvatud üks erand — suspensivseks vetoõiguseks. Komisjoni poolt ümbertöötatud Ungari seadus sisaldab aga kaks tähtsat erinevust, võrreldes Inglise seadusega. Esiteks ei seadnud ta ühekski juhtumiks ülemkoja absoluutset vetoõigust sisse, ja teiseks määras ta suspensivse vetoõiguse kehtivusaja mitterahaliste seaduseelnõude suhtes kahe aasta asemel poole aasta peale kindlaks. Sellest järgnes, et ülemkoda ei moodustanud saadikutekojale tõsist takistust, vaid ta oli ainult Inglise House of Lords vari. Kahe koja süsteem oli ainult paberil, mitte aga tegelikult elus olemas. Selle korralduse põhjuseks oli rahvuskogu kadetus isegi veel mitte loodud ülemkoja vastu. Tegelik areng ei suutnud ülemkojale anda poliitilist kaalu, nii et 1926. a. XXII seadusartikli § 30 teise lõike säte, ülemkoja tegevuspiirkond olevat sama, mis magnaatidekojal, seaduse üldise sisuga sügavas vastuolus seisis.

Neid puudusi tahtis uus seadus kõrvaldada.

1937. a. XXVII seadusartikli § 1 öeldakse, et ülemkoja tegevuspiirkond on sama, mis endisel magnaatidekojal, kui-võrra seadus ei määra erandeid. Riigi eelarve määratakse

⁸ Vt. üksikasjalisemalt Csekey, Die Entwicklung des öffentlichen Rechts in Ungarn seit 1926, lk. 203 jj.

saadikutekojaga poolt kindlaks, ülemkoda ei saa seda muuta. Riigi eelarve raamides määrab aga ülemkoda ise oma eelarve ning seda eelarvet ei saa saadikutekoda muuta. 1926. a. XXII seadusartikli § 30 esimese lõike järgi määras saadikutekoda ühes üldise riigi eelarvega ka ülemkoja eelarve kindlaks.

1937. a. XXVII seadusartikli § 2 on järgmine sisu:

„1926. a. XXII seadusartikli § 31 neljas lõige kaotatakse kehtivuse ja asendatakse järgmises lõikes tähendatud eeskirjadega:

Kui ei ole võimalik riigipäeva mõlema koja omavahelist lahkarvamust teatava seaduseelnõu kohta teises lõikes tähendatud menetluse teiskordse kordamisega lahendada, või kui üks koda teise koja poolt temale saadetud seaduseelnõu kohta ei ole kuue kuu jooksul, seaduseelnõu kättesaamise päevast arvates, otsust teinud, siis võib iga koda järgmisel istungjärgul, aga mitte varem kui kuus kuud peale teiskordset kordamist resp. peale kuuekuise tähtaja möödumist, läbirääkimisteta tehtud otsusega soovi avaldada, et vaieldav küsimus otsustataks mõlema koja ühisel koosolekul. Ühine koosolek otsustab ka läbirääkimisteta, kas vastava seaduseelnõu kohta tuleb saadikutekojaga või ülemkoja seisukoht riigipäeva otsuseks lugeda.“

See lahendus vastab Ungari põhikorra vaimule ning senisele arengule ega riku riigipäeva mõlemate kodade üheõigusluse põhimõtet.

Eelnimetatud sätete kõrval omavad nimetatud seaduse teised §-d võrdlemisi väikest tähtsust. § 3 määrab, et ülemkoja ametnikud ja teenijad nimetatakse ülemkoja esimehe poolt. § 4 korraldab mõlemate kodade esimeeste iseseisvat korraldusõigust. § 6 kõlab järgmiselt:

„Käesolev seadus hakkab kehtima järgmise uue riigipäeva avamise päeval.“

*

Mõlemad eespool-käsiteldud seadused, mis on kaks põhikorraõiguslikku reformi õnnelikult lahendanud, võeti rõhuva enamusega riigipäeva poolt vastu. Riigihoidja seaduse on riigipäeva mõlemad kodad isegi ühel häälel ning läbirääkimisteta vastu võtnud. Sellega tõendati, et eluliste probleemide ühine lahendus kõikide erakondade poolt on ajaloolise ning

poliitilise arusaamisega maal kõigiti võimalik. See sügavalt juurdunud poliitiline üksmeel saab ka välismaal muljet tekitada, et Ungaris siis, kui kaalul on eluliste probleemide lahendamine, tõeline rahvuslik avalik arvamine ei puudu.

Jaoskonnakohtu korraldusest.

V. Kaumets.

1. Jaoskonnakohtu tähtsus meie kohtusüsteemis. 2. Kohtute jaotus üld- ja kohalikeks kohtuteks ja selle jaotuse tähtsus praegusel ajal. 3. Kohtute jaotus kollegiaal- ja üksikkohtuteks. 4. Kollegiaalkohtu korralduse põhijooned. 5. Üsikkohtu korralduse põhijooned. 6. Võrdlus ja hinnang. 7. Jaoskonnakohtu erineva korralduse põhjused praegusel ajal. 8. Vahe maa- ja linnajaoskonnakohtute vahel. 9. Linnajaoskonnakohtute reformimise võimalused. 10. Jaoskonnakohtu reformimise vajadust põhjustavad asjaolud. 11. Linnajaoskonnakohtute soovitatav korraldus. 12. Uue soovitava korralduse paremused. 13. Reformi teostamine a) kehtivate seaduste seisukohalt ja b) tehnilisest küljest. 14. Mõned võimalikud vastuväited. 15. Lõppsõna.

1. Jaoskonnakohtu tähtsus meie kohtusüsteemis. Meie kohtusüsteemis kuulub jaoskonnakohtule tähtis koht. Kohtute tegevuse aruannetest nähtub, et näiteks 1936. a. teotesid meil esimese astme kohtuna 4 ringkonna- ja 55 jaoskonnakohtu, kusjuures nende toimetuses oli kohtuasju järgmiselt (sulgudes toodud 1935. a. andmed): ringkonnakohtutes I k. a. 13 661 (15 502), jaoskonnakohtutes 107 277 (106 640)¹, s. o. umbes 90% kohtuasjade üldarvust langes jaoskonnakohtutele ja ainult umbes 10% ringkonnakohtutele. Siin puuduvad muidugi andmed apellatsiooni- ja kassatsioonikohtute tegevuse kohta, kuid nende kohtute tegevus sõltub ja on teataval määral tuletatud I astme kohtute tööst. Toodud arvud näitavad piltlikult, kui võrre võrre intensiivne on jaoskonnakohtute tegevus, ehk, teiste sõnadega, kui võrre tarvilikku funktsiooni nad täidavad riigis.

Sellest järgneb, kui suur tähtsus on jaoskonnakohtu otsustamisel korraldusel, kui võrre tähtis on vältida siin võimalikult kõiki puudusi, sest kõige väiksem puudus korrutatud nende kohtute ja neile alluvate kohtuasjade suure arvuga võib muutuda suureks ja seega ka tähtsaks puuduseks kohtusüsteemi üldises korralduses.

¹ „Kohtud“, „Õigus“ 1936 ja 1937, nr. 6.

See õigustab jaoskonnakohtusse puutuvate küsimuste eraldi arutusele võtmist.

2. Kohtute jaotus üld- ja kohalikeks kohtuteks ja selle jaotuse tähtsus praegusel ajal. 1864. aasta Vene kohtuseadusega, mis 1889. aastal pandi kehtima ka endistes Balti kubermangudes, olid loodud kaks erinevat tüüpi kohtuid: üld- ja rahukohtud. Viimased pidid olema kohalikud teatavas mõttes mitteformaalsed (rahu-) kohtud vähemtähtsate asjade lahendamiseks. Sellest põhimõttelisest erinevusest oli tingitud ka üld- ning rahukohtute korralduse erinevus. Asjaajamine rahukohtutes pidi olema võimalikult lihtne, kuid rahukohtutele selles suhtes pandud suured lootused ei täitunud, sest ka need kohtud pidid oma tegevuses juhinduma rohkem seadusest kui õigluse ebamäärasest mõistest.

Üldkohtu I astme ja rahukohtu II astme kohtute ühendamise² jaotus üld- ja rahukohtuteks kaotas meil oma põhimõttelise tähtsuse. Hiljemini asendati ka mittesobivad kohtute nimetused „rahukogu“ ja „rahukohtunik“ vastavalt „ringkonnakohtu“ ja „jaoskonnakohtuniku“ nimetustega³. Sellega oli ühtlasi kõrvaldatud meil põhimõtteline alus üld- ja kohaliku kohtu erineva korralduse säilitamiseks.

Tegelikult jaoskonnakohtu korraldus erineb oluliselt kõigi teiste kohtute korraldusest veel tänapäevani, kuid see erinevus, nagu näeme, ei ole enam tingitud nende kohtute põhimõtteliselt erinevatest ülesannetest, nagu varemini, vaid seda põhjustavad, kuivõrra see on üldse põhjendatud (!), hoopis teised asjaolud.

Oma erandliku korralduse tõttu peab jaoskonnakohus teotsema erinevates tingimustes, kui kõik teised kohtud. Selles võib-olla on oma paremusi, kuid on kindlasti ka puudusi. Need puudused vähemalt osaliselt on kahtlemata kõrvaldatavad jaoskonnakohtu korralduse lähendamise teiste kohtute korraldusele, niipalju kui see praktilistel kaalutlustel on teostatav. Põhimõtteliselt ei peaks olema selleks mingisuguseid takistusi.

3. Kohtute jaotus kollegiaal- ja üksikkohtuteks. Jaoskonnakohtu erinev korraldus on tihedalt seotud kohtute jao-

² Ajutiste kohtute sisseseadmise seadus, RT 1918, 1, ja Ringkonnakohtu ümbernimetamise seadus, RT 1920, 55/56, 142.

³ Krim. kohtupidamise seaduse maksmapanemise seadus, RT 1934, 94, 755 — § 10.

tusega kollegiaal- ja üksikkohtuteks. Nagu teada, jaoskonnakohus on meil üksikkohus, kus kohtumõistmise õigus kuulub üksikkohtunikule — jaoskonnakohtunikule, kõik teised kohtud on aga kollegiaalsed, kus kohtumõistmise õigus kuulub kohtunikkude kolleegiumile.

Nii kollegiaal- kui ka üksikkohtu põhimõttel on pooldajaid ja vastaseid. Ühed arvavad, et kollegiaalsuse põhimõttel on kõik paremused üksikkohtu põhimõtte ees, et ta tagab õiglust ja õigsust asjade otsustamisel. Kui see põhimõtte ei leia siiski mõnikord rakendamist, siis selle põhjus seisab mitte temas eneses, vaid teistes asjaoludes ja praktilist laadi kaalutlustes⁴. Teised, valides kolleegiumi ja üksikkohtu vahel, soovivad viimast. Üksikkohtunik on jäetud enese hoolde, ta on sunnitud sügavamalt tungima asja sisusse ja kandma otsuse eest täit vastutust. See võimaldab kohtunikus eneses kasvatada mehisust ja tõsist vastutustunnet. Kolleegium esimese astmena ei ole selle poolest kõige soovitam⁵.

Kolmandad, eelistades üldiselt kollegiaalsuse põhimõtet, leiavad, et vähemtähtsad ja mittekeerulised asjad, mis nõuavad lihtsamat toimetamist ja kiiret lõpetamist, võib jätta lahendamisele üksikkohtunikule, kes teeb seda suurema eduga⁶. Sel alusel on kindlaks määratud ka meie kollegiaal- ja üksikkohtute pädevus.

Tuleb tunnustada, et igal põhimõttel on oma paremused ja ka oma puudused.

Pöördudes tagasi jaoskonnakohtu korraldusele vaatame kõigepealt seda, kas selle kohtu erinev korraldus on tingitud täielikult kollegiaal- ja üksikkohtu põhimõttelisest erinevusest. Sellele küsimusele tuleb vastata osaliselt jaatavalt, sest teatavad erinevused kollegiaal- ja üksikkohtu korralduses on muidugi mõödapääsematud, kuid osaliselt ka eitavalt, sest mitmete väga tähtsate küsimuste lahendamine ei olene mitte mainitud erinevusest. Näiteks kohtunikkude spetsialiseerumine teataval alal on põhimõtteliselt teostatav niisama hästi kollegiaal- kui ka üksikkohtus; edasi ei olene mainitud

⁴ A. Golmsten, Utšebnik ruskago graždanskago sudoproizvodstva, 1913. a., lk. 48.

⁵ R. Rāgo, „Kohtu korraldus“, ref. III Õigusteadlaste päeval Tartus, „Õigus“ 1924, nr. 3.

⁶ E. Vaskovski, Kurs graždanskago protsessi, 1913. a., lk. 168.

erinevusest töö eristamine ja jaotus kohtunikkude vahel, veel vähem puudutab see erinevus kohtu sisemist korraldust, eriti kantseleid jne. Tähendatud küsimused ei ole kohtu korralduses vähem tähtsad kui küsimus, kellele peab kuuluma kohtumõistmise õigus, kas üksikkohtunikule või kohtunikkude kolleegiumile.

Seepärast eraldame kohtu korralduse küsimused, mis ei ole seotud kollegiaal- ja üksikkohtu põhimõttelise erinevusega, kuid siiski on erinevalt lahendatud jaoskonnakohtu ja teiste kohtute suhtes. Kohtu korralduse selle osa juures peatume allpool.

Teoreetilised vaidlused aga mõlema põhimõtte poolt ja vastu jätame praegu kõrvale, sest nende lahendamine ei kuulu käesoleva artikli ülesannete hulka.

4. Kollegiaalkohtu korralduse põhijooned. Piirdudes oma vaatluses esialgu kollegiaal- ja üksikkohtu korralduses erinevalt lahendatud küsimustega, mainime mõningaid momente, mis iseloomustavad kollegiaalkohtu korraldust.

1) Ühes kohtus töötab mitu kohtunikku, kes on omavahel alatises kontaktis.

2) Töö on otstarbekohaselt eristatud ja ühtlaselt ära jaotatud kohtunikkude vahel.

3) Kohtunikud on enamasti spetsialiseerunud teataval alal (kriminaal- ja tsiviilala).

4) Kohtunikud, välja arvatud kohtute (osakondade) esimehed, on vabastatud kantseleitööst ja administratiivsetest ülesannetest.

5) Iga kohtu juures asub ühine võrdlemisi rohkearvuline tsentraliseeritud kantselei asjatundliku sekretariaadiga eesotsas, kus on samuti läbi viidud tööjaotus ja ametnikkude spetsialiseerumine.

6) Avaliku süüdistaja ülesanded kriminaalasjus on eraldatud ja pandud iseseisva organi — prokuratuuri peale, kes ühtlasi täidab ka kohtuotsuseid neis asjus.

5. Üksikkohtu korralduse põhijooned. Vaatame nüüd lähemalt üksikkohtu kehtivat korraldust. Üksikkohtuna teotseb meil, nagu öeldud, jaoskonnakohus. Jaoskonnakohtu laiemas mõttes moodustab jaoskonnakohtunik ja tema juures asuv väike kantselei. Jaoskonnakohtunik töötab oma jaos-

konnas üksinda. Ühele jaoskonnakohtunikule alluvad rööbiti kriminaal-, tsiviil-, administratiiv- ja hoiukorra asjad. Iga jaoskonnakohus administratiivselt on iseseisev kohtuasutus, mis allub otseselt keskasutisele — Kohtuministeriumile. Jaoskonnakohtu vastutavaks juhiks on jaoskonnakohtunik, kes nimetab ja vabastab ametist kantseleipersonaali ja teenijaid, koostab eelarve ja valvab selle täitmise järele, korraldab ja juhatab kantselei tegevust ning käib vaheaditult läbi teiste asutiste ning eraisikutega. Kriminaalasjus avaliku süüdistaja puudumisel (s. o. peaaegu alatiselt) lasuvad jaoskonnakohtunikul ka viimase ülesanded. Jaoskonnakohtunik täidab ise oma ja ringkonnakohtu II astme otsuseid kriminaalasjus.

Igas jaoskonnakohtus on oma kassa, deposiidid pangas, arvepidamine jne. Seega kohtumõistmise kõrval lasub igal jaoskonnakohtunikul terve rida väga mitmekesiseid ülesandeid administratiiv-, majandus- ja kantselei alal.

Jaoskonnakohtu kantselei koosneb harilikult 1 sekretärist ja 1 kantseleiametnikust. Suuremates jaoskonnades see koosseis on täiendatud kas teise noorema ametnikuga või kantselei ajutise tööjõuga. Asjaajamine on üldjoontes järgmine. Igas tsiviilasjas, kriminaalsüüdistuses, administratiivkaebuses ja hoiukorra asjas algatatakse toimik (akt), kuhu õmmeldakse kõik sellesse asjasse puutuvad palved, dokumendid, protokollid, otsused jne. Iga toimik registreeritakse vastavas lauajuhendis, mida on igas jaoskonnas harilikult 4, iga liiki asjade jaoks eraldi. Kõigi asjade kohta peetakse tähestikud asjaosaliste perekonnanimede järgi. Sõltumata sellest igas kantseleis peetakse sissetulevate ja väljaminevate kirjade raamat, üleminevate summade ja riigitulude kassaraamatud, deposiidiraamat, avansiraamat, asitõendite raamat, inventariraamat, palgaraamat, postirahakutsete raamat, testamentide raamat ühes tähestikuga, kaustad ringkirjadega, kirjavahetusega, kassadokumentidega, aruannetega jne. Oma tegevuse kohta esitavad jaoskonnakohtud aruandeid iga kuu ja kord aastas Kohtuministeriumile, Riigikontrollile ja ringkonnakohtule.

Kirjeldatud asjaajamise kord on tarvilik. Ilma selleta oleks tekkinud kaos, kus oleks võimatu midagi leida või kontrollida. Iseenesest mõista see asjaajamine nõuab suurt

vilumust ja alatist tähelepanu⁷. Peale selle toimetatakse igas kantseleis tempel- ja kohtumarkide müüki ja publiku vastuvõtmist. Kantselei väikese koosseisu tõttu ei ole võimalik läbi viia tööjaotust, vaid kõik ametnikud peavad tundma ja tegema kõiki töid.

Kokkuvõttes võib öelda, et jaoskonnakohtu korraldust iseloomustab mitmekesiste ja erinevate ülesannete koondamine ühe inimese kätte, kusjuures see on kehtiv nii kohtunikude kui ka kantselei kohta.

6. Võrdlus ja hinnang. Võrreldes nüüd isegi pealiskaudselt jaoskonnakohtu ja kollegiaalkohtute korraldust näeme, et paljud väga tähtsad küsimused, mis ei olene nende kohtute põhimõttelisest erinevusest, on lahendatud siiski nende kohtute korralduses oluliselt erinevalt, kusjuures kollegiaalkohtute korraldus on mitmes suhtes eeskujulikum ja otstarbekohasem jaoskonnakohtu korraldusest.

Kollegiaalkohtute korralduse paremused on lühidalt järgmised:

- 1) Kohtunikkude spetsialiseerumine teataval alal.
- 2) Tihedam kontakt kohtunikkude vahel.
- 3) Ühtlasem tööjaotus.
- 4) Kohtunikkude vabastamine kõrvalistest ülesannetest.
- 5) Otstarbekohasem kantselei korraldus.

Seoses mainitud paremustega puudub kollegiaalkohtu korralduses veel terve rida vähemtähtsaid puudusi, mis paratamatult ilmnevad jaoskonnakohtu korralduses. Nende puuduste juurde pöördume veel tagasi allpool.

7. Jaoskonnakohtu erineva korralduse põhjused. Eespool nägime, et kollegiaal- ja üksikkohtu põhimõttelise erinevusega ei saa veel seletada kõiki jaoskonnakohtu korralduse erinevusi.

Nende erinevuste põhjusi tuleb otsida mujalt.

Jaoskonnakohtule alluvad, nagu teada, vähemtähtsad asjad, millede arv on õige suur. Sääraste asjade lahendamine peab olema võimalikult lihtne ja odav. Selleks aga peab jaoskonnakohus olema kergesti kättesaadav ja asuma rahvale lähedal. Siit järgneb esimene põhjus, mis võib põhjustada selle kohtu erinevat korraldust: j a o s k o n n a k o h u s

⁷ Žurnal Ministerstva Justiitsii 1910. a. nr. 1, lk. 132, Kantseljarii mirovõh sudei.

peab olema kohalik kohus. Selle tõttu ja et üksik-kohtuniku töövõime loomulikult on piiratud, peab jaoskonnakohtuid olema palju. See on teine võimalik põhjus.

Kolmas põhjus, mis on tingitud kahest esimesest, seisab selles, et jaoskonnakohtute korraldus peab olema võimalikult lihtne, s. o. seotud minimaalsete kuludega riigile, teiste sõnadega — jaoskonnakohus peab olema odav kohus.

Toodud põhjused on kahtlemata väga kaaluvad ja võivad põhjustada jaoskonnakohtu korralduses teatavat erinevust. Nende seisukohtade vastu võib muidugi ka vaielda, kuid see ei kuulu käesoleva artikli ülesannete hulka. Vaatame edasi, missugusel määral mainitud kaalutlused tingivad jaoskonnakohtu erikorraldust ja kas neid kaalutlusi arvestades on võimalikud mingisugused muudatused kehtivas korralduses.

8. Vahe maa- ja linnajaoskonnakohtute vahel. Jaoskonnakohtute kehtiv korraldus on ühtlane kogu vabariigis. Ometi võib märgata mõningaid erinevusi üksikute jaoskonnakohture töötingimustes. Nii näeme, et maal asuvad jaoskonnakohtud on harilikult üksteisest territoriaalselt eraldatud: teatavas kohas asub üks jaoskonnakohus, kelle jurisdiktsioon ulatub kogu lähemale ümbruskonnale. Piltlikult võib nende kohtute tööpiirkondi kujutada kui rida iseseisvaid ringe, millede keskel asuvad jaoskonnakohtud.

Edaspidi nimetame sääraseid jaoskonnakohtuid tingimisi „maajaoskonnakohtuteks“.

Teine pilt on linnades. Suuremas linnas asub harilikult kõrvuti mitu jaoskonnakohut. Linn ja selle lähem ümbrus on jaotatud mitmeks jaoskonnakohtu tööpiirkonnaks. Nende kohtute tööpiirkondi võib piltlikult kujutada kui rida sektoreid ühes suuremas ringis.

Edaspidi nimetame sääraseid jaoskonnakohtuid tingimisi „linnajaoskonnakohtuteks“.

Toodud skeemidest nähtub maa- ja linnajaoskonnakohtute erinev sõltuvus — nõudmisest, et jaoskonnakohus peab olema „kohalik kohus“. Maajaoskonnakohus on ainus oma tööpiirkonnale lähedane kohus, s. o. tegelikult ja täielikult kohalik kohus. Linnajaoskonnakohtu tööpiirkonnale aga on võrdsetl lähedased mitu samas linnas asuvat jaoskonnakohut. Sellest muuseas järgneb, et tööjaotus linnajaoskonnakohtute

vahel ei olene nende territoriaalsest asukohast, nagu see on kehtiv maajaoskonnakohtute vahel. Jaoskonnakohtute arvu määrajaks linnas on üksikkohtuniku keskmine töövõime, kuna territoriaalne moment — kohtu lähedus oma tööpiirkonnale — on ainult teisejärgulise tähtsusega.

Sellest maa- ja linnajaoskonnakohtute erinevusest võime teha mõned järeldused.

9. Linnajaoskonnakohtute reformimise võimalused. Kehitava korra järgi ühes linnas asuvad jaoskonnakohtud töötavad paralleelselt. Needsamad asjad, mis alluvad ühele jaoskonnakohtule, alluvad ka teisele. Säärane kord aga, nagu eespool nägime, ei ole ilmtingimata tarvilik. Kõigepealt on mõeldav teissugune tööjaotus linnajaoskonnakohtute vahel.

Näiteks kõigi kriminaalasjade otsustamise võib anda ühele jaoskonnakohtule, tsiviilasjade otsustamise — teisele jne. Et säärane tööjaotus on teoreetiliselt kui ka praktiliselt teostatav, seda tõendab asjaolu, et näiteks Austria, Itaalia ja Poola protsess lubavad linnade esimese astme üksikkohtunikele ülesandeks teha, arutada ainult kriminaalasju. Ka meil kehtiva Kohtute seaduse § 45¹ lubab ringkonnakohtutel anda mõnele jaoskonnakohtunikule ainult teatavat liiki asjade otsustamise⁸. Edasi on mõeldav linnajaoskonnakohtute teissugune sisemine korraldus peamiselt administratiiv- ja majandusaladel, samuti võib läbi viia teatavaid muudatusi ka kantselei korralduses. Sellest näeme, et eespool ülesseatud erinevused jaoskonnakohtu korralduse vastu ja nimelt, et jaoskonnakohus peab olema 1) üksik, 2) kohalik ja 3) odav kohus, jätavad siiski küllalt avara tee vähemalt linnajaoskonnakohtute senise korralduse reformimiseks. Tähendatud reformi võimalused on seda tähtsamad, et nad võimaldavad jaoskonnakohtu korraldusest kõrvaldada rida tähtsaid puudusi, teha selle kohtu korraldust otstarbekohasemaks ja elunõuetele vastavamaks, ning ühtlasi ei puuduta kohtukorralduse algpõhimõtteid ega nõua uusi kulusid. Seepärast väärivad mainitud võimalused eriti tõsist tähelepanu.

10. Jaoskonnakohtu reformimise vajadust põhjustavad asjaolud. Võiks kerkida üles küsimus, kas on üldse vajadust jaoskonnakohtu senise korralduse reformimiseks, ja kui sää-

⁸ R. R ä ä g o, Kriminaalprotsessi õpperaamat, Tartu 1937, lk. 80.

rane vajadus siiski on olemas, siis missugused konkreetsed asjaolud seda põhjustavad.

Katsume vastata kõigepealt viimasele küsimusele. Selleks aga vaatame, missugused puudused on ilmnenud jaoskonnakohtu korralduses.

A. Puudused, mis avaldavad mõju kohtuniku tegevusele.

1) Jaoskonnakohtunikul puudub võimalus spetsialiseerumiseks teatavat liiki asjades, selle asemel temal tuleb iga päev lahendada väga erinevaid asju. R. R ä ä g o ütles selle küsimuse kohta muuseas järgmist: „Kas on ühelt inimeselt võimalik nõuda, et ta kõigis protsessides ennast kodus tunneks, et tal teadmised oleksid kõigis valdades? Arvan, et raske on, peaaegu võimatu. Ei või kesta edasi see ebaloomulik olukord, millesse on asetatud meie nooremad kohtunikud — jaoskonnakohtunikud. Mõista rööbiti kohut tsiviil-, administratiiv- ja kriminaalasjus, tunda korralikult kõiki protsessuaal- ja materiaalseadusi on rohkem, kui suudab üks inimene. Kõige suurema usinuse ja hea tahtmise juures jääb meie jaoskonnakohtunik pealiskaudseks. Pika aja peale muutub pealiskaudsus harjumuseks ja võib paremgi kohtuniku hävitada. Väljapääsutee oleks ainult erinemises. Kohtuniku tegevuse piirkond muutub kitsamaks ja aega, mis sellega võidetakse, on võimalik kasutada süvenemiseks oma erivalda. Peale selle võimaldab erinimine kohtunikule oma huviala järgi tegevust valida⁹.“

„On ju suurema ja väiksema raskusega kriminaalasja vahel rohkem ühist, kui väiksema tsiviil- ja kriminaalasja vahel¹⁰.“ Sellele võib veel juurde lisada, et tegelikult on meil kohtunikkude spetsialiseerumine juba läbi viidud kõigis kohtutes, välja arvatud ainult jaoskonnakohus.

2) Jaoskonnakohtunikud on üksteisest eraldatud ja nende vahel puudub tarvilik kontakt. Et üksikkohtunik on jäetud enese hoolde asjade otsustamisel, sellel võivad olla oma paremused, kuid kontakti puudumine üksikkohtunikkude vahel ka väljaspool istungeid ei ole vist kuidagi viisi kaits-tav ega soovitatav. Puutudes kokku kohtunikud harilikult aru-tavad praksises tekkinud küsimusi, vastastikku täiendavad

⁹ R. R ä ä g o, „Kohtu korraldus“, ref. III Õigusteadlaste päeval Tar-tus, „Õigus“ 1924, nr. 3.

¹⁰ R. R ä ä g o, Kriminaalprotsessi õpperaamat, Tartu 1937, lk. 79.

oma teadmisi ja vanemad ning rohkem vilunud kohtunikud annavad edasi oma teadmisi ning kogemusi noorematele kolleegidele. Säärastel kokkupuutumistel on kahtlemata suur tähtsus kohtunikkude kasvatamise ja enesearendamise suhtes. Samuti äratavad säärased arutlused ka teoreetilist huvi asja vastu ja võivad ära hoida kohtunikkude kivistumist igapäevses töös. See küsimus on lahendatud praegu jaoskonnakohtus väga ebasoodsalt, sest istungitest „vabal“ ajal on jaoskonnakohtunik harilikult koormatud jooksva kantseilise tööga oma jaoskonnas.

3) Oma peaülesande — kohtumõistmise — kõrval lasub igal jaoskonnakohtunikul terve rida väga mitmesuguseid ülesandeid administratiiv-, majandus- ja kantselei alal. Need ülesanded nõuavad kohtunikult samuti alatist tähelepanu ega võimalda peaaegu kunagi rahulikku süvenemist töösse.

4) Tööjaotus üksikute jaoskonnakohtute vahel ühes ja samas linnas on sageli väga ebaühtlane. Nii oli näiteks 1935. a. Tallinnas ühes jaoskonnas kõige rohkem asju 3635 (keskmine — 2876) ja kõige vähem — 1814, seega vahe 1821 asja, s. o. rohkem kui ühe jaoskonnakohtu aastane asjade arv. 1936. a. oli Tallinnas ühes jaoskonnas kõige rohkem asju — 3590 (keskmine — 3000) ja kõige vähem 1900, seega vahe 1690 asja. Samuti ebaühtlaselt on jaotatud üksikute jaoskondade vahel ka sisulisele arutusele tulevad, raskemad asjad ja väljaspool istungit, käskotsusega, määrusega, sundotsusega lõpetatavad kergemad asjad. Nii oli näiteks 1936. a. Tallinnas ühes jaoskonnas sisulisi, raskemaid asju kõige rohkem 1939 ja kõige vähem 746, seega vahe 1193 asja. Veel ebaühtlasem on tööjaotus mitmes linnas asuvate jaoskonnakohtute vahel. Nii oli näiteks 1936. a. kõige rohkem asju ühes Tallinna jaoskonnas — 3590 ja kõige vähem ühes Valga jaoskonnas — 1240, seega vahe — 2350 asja. Ometi on kohtuniku palk ja eeldatav tööjõud võrdsed¹¹.

B. Puudused, mis avaldavad mõju kantselei tegevusele.

1) Jaoskonnakohtu kantselei koosseis on liiga väike (2, kõige rohkem 3 inimest) selleks, et oleks võimalik tööd otsustarbekohaselt ära jaotada ametnikkude vahel. Valitseb n.-ö. „käsitöö põhimõte“: iga ametnik peab oskama ja tegema kõiki ettetulevaid töid, alates palvekirjade, kaebuste jne.

¹¹ „Kohtud“, „Õigus“ 1936 ja 1937, nr. 6.

vastuvõtmisest (kus on vajalik teatavate protsessinormide tundmine) ja lõpetades paberite kinniõmbamisega.

2) Sekretäridel ja kantseleiametnikel lasuvad väga mitmesugused ülesanded, mis nõuavad peale hariliku kantseleitöö tundmise veel võrdlemisi laialdasi teadmisi kriminaal-, tsiviil-, hoiukorra- ning administratiivprotsessidest ja teataval määral isegi materiaaldigusest. Erinevate ülesannete täitmine ei võimalda ametnikele vajaliku kiiruse omandamist ühelgi alal.

3) Suuremate jaoskonnakohtute kantseleid on tööga äärmiselt üle koormatud — seda tõendavad juba alatised palved kantseleikoosseisu suurendamiseks. Samuti kasutatakse kantseleis alatiselt tööjõude poole palgaga ja ka palgata „praktikante“, kellele pannakse tegelikult ametniku ülesanded.

4) Suurel määral takistab ja segab korralikku asjaajamist sekretäri või ametniku puudumine haiguse tõttu või muudel seaduslikel põhjusil: 1 inimese puudumisel puudub kantseleist korruga 50% tööjõust, pole kuskilt võtta ka ase-täitjat, kuid tööd ei saa seisma panna.

5) Publiku vastuvõtt ainsas kantseleiruumis segab alatiselt kõiki ametnikke ja takistab nende tööd.

D. Peale selle tuleb mainida veel mõnd üldist laadi puudust linnajaoskonnakohtute korralduses.

1) Ühe isiku süüteoasjad arutatakse linnades väga sageli mitmes jaoskonnakohtus täiesti iseseisvalt. Kui isik vaikib (ja seda juhtub peaaegu alati), et temal on umbes samal ajal veel teisi asju teistes jaoskondades, siis mõistetakse talle igas jaoskonnas eri karistus — ühes näiteks vangistus, teises aga mõni aeg hiljem või varem määratakse karistus veel tingimisi. Või jälle määratakse ühele isikule mitu karistust tingimisi. Otsustatud asjades karistusteateid harilikult enam ei vaadata ja seepärast jäävad ekslikult tingimisi määratud karistused üldse täitmisele pööramata.

2) Kui üks linn allub mitmele jaoskonnakohtule, siis nii eraisikutel kui ka asutistel on alati raskusi kohtuallumuse kindlaksmääramisega. Nii näiteks Tallinnas mõne tänava üks pool allub ühele jaoskonnakohtule, teine pool — teisele ja üksikud majad numbrite järgi veel kolmandale. Eksitused selles küsimuses suurendavad asjata kohtu tööd ja neil on ka väga tähtsad tagajärjed eriti tsiviilasjus.

3) Ühes majas kõrvuti asetsevates jaoskonnakohtutes võib sageli märgata erinevat praksist mitmes küsimuses, näiteks kautsjoni tagasiandmises, otsuse täitmises, tunnistajale tasu määramises jne. Säärased erinevused võivad olla kohtu prestiižile ainult kahjulikud, sest võib tekkida arvamine, et kohtupraksis on juhuslik.

4) Kohtuotsuste täitmine on jäetud täielikult kantselei hooleks, kes täidab neid võimalust mööda teiste jooksvate tööde kõrval. Sellest sageli tekivad täitmises viivitused, mis on aga lubamatud, sest, nagu teada, kriminaalpoliitiliselt kohtuotsuse täitmisel on suurem tähtsus kui otsuse tegelemisel. Kontrollida teiste ülesannete kõrval ka otsuste täitmist ei ole jaoskonnakohtunikul harilikult füüsiliseltki võimalik, tema osavõtt otsuste täitmisest piirdub harilikult allakirjutamisega kantselei poolt valmistatud täitelehtedele. Võimalikus viivituses ei saa süüdistada iga kord ka kantseleid, sest ka sekretär ja ainus ametnik on alati üle koormatud mitmekesiste jooksvate töödega, mis on samuti tähtsad ega võimalda edasilükkamist.

Mainitud puudusi kokku võttes võib nentida, et jaoskonnakohtu kehtiv korraldus sisaldab rida väga tähtsaid puudusi, millede kõrvaldamine on hädatarvilik.

Seepärast peame tunnustama, et on olemas tõsine vajadus jaoskonnakohtu kehtiva korralduse reformimiseks.

11. Linnajaoskonnakohtute soovitav korraldus. Eespool tähendasime, et tööjaotust ühes linnas asuvate jaoskonnakohtunikude vahel võib korraldada teisiti, kui see on praegu korraldatud. Nii võib kõigi kriminaalasjade otsustamise anda ühele kohtunikule, tsiviilasjade otsustamise — teisele jne. Säärasel tööjaotusel oleksid kahtlemata juba teatavad paremused, võrreldes kehtiva korraldusega. Kuid sellega ei saa veel lugeda linnajaoskonnakohtu korralduse küsimust täielikult lahendatuks. Suuremates linnades, kus praegu töötab mitu jaoskonnakohtu, näiteks Tallinnas — 11, Tartus — 6 jne., ei saa kõigi kriminaalasjade otsustamist panna ühele kohtunikule, sest see käiks temale ilmsesti üle jõu. Samuti on lugu ka tsiviilasjadega. Järelikult säärase tööjaotuse puhul peavad ühes linnas teotsema edasi paralleelkohtud üheliigiliste asjade lahendamiseks. Kas säärane kord on otstarbekohane? Arvan, et mitte, sest osa varem-mainitud puudusi,

mis on ilmnenu d kehtiva korralduse juures, jääks paratamatult püsima edasi ka uue korralduse juures.

Võib minna veel sammu edasi ja moodustada ühes linnas ainult 2 kohtu — üks kriminaal- ja teine tsiviilasjade lahendamiseks, igaüks aga mitme kohtunikuga. Tuleb tunnistada, et säärasel linnajaoskonnakohtute korraldusel oleksid juba tähtsamad paremused, võrreldes eelmisega. Ta vastab täiel määral spetsialiseerumise nõudmisele: „On tsiviil-, administratiiv- ja kriminaalprotsess üksteisest lahkuminevad, siis peab looma eriti tsiviil-, administratiiv- ja kriminaalkohtu oma kohtunikkudega¹²“. Kuid säärasel küsimuse lahendamisel on ometi ka tähtis puudus: ta on teostatav meil ainult ühes, paremal juhul — kahes linnas, Tallinnas ja Tartus, kus kohtunikkude arv on küllalt suur, teistes linnades aga seesugune korraldus kehtivate koosseisude juures on puht-tehnilistel põhjustel teostatamatu.

Kerkib üles küsimus, kas kriminaal- ja tsiviilkohtute lahutamine on ilmtingimata tarvilik ka administratiivselt? Kindlasti mitte, sest niisugust lahutamist ei ole läbi viidud ka teiste kollegiaalkohtute korralduses. Näiteks, ühele ringkonnakohtule alluvad rõõbiti kriminaal-, tsiviil- ja administratiivasjad, kuid kohtunikele on siiski võimaldatud spetsialiseerumine, sest seesmiselt jaguneb kohus osakondadeks ja iga osakond lahendab ainult teatavat liiki asju. Säärane korraldus on kahtlemata ka kõige otstarbekohasem, sest ei ole kaaluvaid põhjusi kriminaal- ja tsiviilkohtute täielikuks lahutamiseks, kohtu seesmine jaotus osakondadeks tagab juba täiel määral kohtunikkude spetsialiseerumise võimalust.

Sellel eeskujul on täiesti võimalik korraldada ka linnajaoskonnakohtud. Selleks peaks ühes linnas praegu iseseisvalt teotsevad jaoskonnakohtud koondatama üheks suureks jaoskonnakohtuks, mis seesmiselt jaguneks vähemalt kaheks osakonnaks — kriminaal- ja tsiviilasjade lahendamiseks. Selle kohtu jurisdiktsioon ulatuks koondatud jaoskonnakohtute senistele tööpiirkondadele. Kohtuasjade arv kogusummas jääks endiseks ja seepärast võiks jääda endiseks ka kohtunikkude arv. Ühtlasi ei muutuks kohtu lähedus rahvale. Kohtumõistmise õigus kuuluks endiselt üksikkohtunikele, kuid tööjaotus nende vahel oleks korraldatud teistel alustel.

¹² R. R ä g o, „Kohtu korraldus“, ref., „Õigus“ 1924, nr. 3.

Kohtu juures asuks ka ühine võrdlemisi rõhkearvuline kantselei, kus oleks samuti võimalik teostada tarvilikku töö eristamist ning jaotust.

Kirjeldatud linnajaoskonnakohtu korraldus läheneks üldjoontes meie kõrgemate kohtute korraldusele ja juba seepärast peaks ta olema üldiselt vastuvõetav, otstarbekohane ja teostatav.

12. Uue soovitava korralduse paremused. Linnajaoskonnakohtute uue soovitava korralduse paremused on vastuvaidlematult kaunis tähtsad. Need paremused on ühtlasi ka väga mitmesugused, seepärast katsume neid allpool võimalikult grupeerida.

A. Uue korralduse paremused kohtuniku seisukohalt.

1) Jaoskonnakohtunikule avaneb võimalus spetsialiseeruda teataval alal, sellesse erivalda rohkem süveneda ja ühtlasi valida tegevust oma huvide kohaselt.

2) Kohtunikkude vahel tekib tihedam kontakt ja see soodustab nende vahel mõtete vahetust praksises tekkivate küsimuste üle, millel on suur tähtsus, nagu eespool nägime.

3) Kohtunikud vabanevad paljudest kõrvalülesannetest administratiiv-, majandus- ja kantseleialadel ja seepärast võivad suuremat tähelepanu pöörata oma peaülesandele — kohtumõistmisele.

4) Igas linnajaoskonnakohtus saavutatakse ühtlane tööjaotus kohtunikkude vahel, kaovad ära „raskemad“ ja „kergemad“ jaoskonnad ühes linnas, mis on ilmselt ebanormaalne nähtus.

5) Lihtsustatakse kohtunikkude asendamine puhkuse ajal või puudumisel haiguse tõttu ja muudel põhjustel.

6) Lisajaoskonnakohtunikele avanevad paremad võimalused tutvumiseks iga liiki asjadega, mis üldse alluvad jaoskonnakohtule, mida senised väikesed piiratud asjade arvuga jaoskonnakohtud ei saa neile nii täielikult võimaldada, — mõnes jaoskonnas teatavat liiki asjad kas üldse puuduvad või esinevad väga harva, näiteks administratiivasjad, omavalilise karjatamise asjad, MKrS asjad, metsasüüteod jne.

B. Uue korralduse paremused kohtu kantselei alal.

Kõigepealt peab nentima, et jaoskonnakohtu kantselei senine korraldus on kahtlemata üks valusamaid kohti kehtivas jaoskonnakohtu korralduses üldse. Kui veel kõrge kvalifikatsiooniga kohtunikelt võib nõuda mõnes suhtes teatavat

„universaalsust“, siis ei saa seda juba kuidagi viisi nõuda lihtkantseleiametnikelt. Ometi nõutakse neilt seda praegu. Ja kui ametnikud ei ole selleks võimelised, siis kannatab seetõttu töö. Seepärast uue korralduse paremused kantselei alal väärivad erilist tähelepanu.

Linnajaoskonnakohtu uus korraldus näeb siin ette seniste väikeste iseseisvate kantseleide koondamist üheks suureks kantseleiks, kus ametnikkude suurema arvu tõttu on võimalik läbi viia tarvilikku tööjaotust ja eristamist. See on tähtis nii ametnikkude kui ka eriti töö huvides. Vaatame, mis sellega saavutatakse.

1) Tööd võib jaotada vastavalt ametnikkude ettevalmistusele ning võimetele (sekretärid, kantseleiametnikud, masinakirjutajad jne.) ja igale ametnikule anda ainult teatavad ülesanded. Oma kitsamal alal omandab iga ametnik kahtlemata kergemini vajaliku vilumuse ja saavutab ühtlasi suurema kiiruse. Sellega võib kantselei tegevust tunduvalt täpsustada ja kiirustada.

2) Kaovad ära kõik paralleelsed tööd ja jaoskonnakohtute omavaheline kirjavahetus. Kehtiva korra juures igas jaoskonnakohtus on näiteks oma kassa- ja raamatupidamine (seega Tallinnas 11 kassat ja raamatupidamist), igas kantseleis toimub publiku vastuvõtt, mis arusaadavalt segab suurel määral ametnikkude tööd; ühes majas kõrvuti asuvad jaoskonnakohtud peavad omavahel ametlikku kirjavahetust jne. Kantseleide ühendamisel jääks loomulikult üksainus kassa- ja raamatupidamine, samuti võiks publiku vastuvõtt toimuda vastavalt sekretäri või abisekretäri ruumis, kuna kantseleiametnikud saaksid eriruumi, kus neid miski ei sega. Eriti tähtis oleks see eraldamine kassa- ja raamatupidamise alal, kus iga eksitus on lubamatu.

3) Ametnikkude koormust võib ühtlustada ja viiasamale tasemele, nagu see on teistes kohtuasutistes. Töö ratsionaliseerimise läbi peab ühtlasi ära langema taryidus kasutada kohtus alaliselt tööjõudu poole palgaga ja isegi ilma palgata.

4) Avaneks ka võimalus palkade parandamiseks vastavalt ametnikkude töö iseloomule ja ametnikkude ettevalmistusele, mis omakorda võimaldaks jaoskonnakohtu kantseleis kasutada parema kvalifikatsiooniga tööjõude (vähemalt vastutavatel kohtadel).

5) Nagu teada, kuulub jaoskonnakohtu kantselei ülesannete hulka ka kohtuotsuste täitmine kriminaalasjus. Eespool juba mainisime, kui suur tähtsus on kohtuotsuse õigeaegsel ja täpsel täitmisel. Kehtiva korra juures see eriti tähtis ülesanne on pandud n.-õ. kõrvaltööna samule ametnikele, kes peavad täitma ka jooksvaid kantseleitöid. Toimikute registreerimine, karistusteadete otsimine, kutsete kirjutamine, istungitel protokollimine, publiku vastuvõtmine, vajalikkude õienduste ning täitelehtede väljaandmine, jooksev kirjavahetus teiste asutistega ja lõpuks raamatu- ja kassapidamine ning aruanded, — kõik mainitud tööd ei võimalda kunagi edasilükkamist ega viivitamist. Sääraste kiire iseloomuga ülesannete kõrval aga otsuste täitmine kriminaalasjus võimaldab väga kergesti edasilükkamist. Karistuse täitmine, nagu teada, toimub riigi kui karistava võimu huvides, konkreetsed isikud sellest harilikult huvitatud ei ole, välja arvatud muidugi karistatu ise, kes on huvitatud vastupidisest, s. o. otsuse täitmata jätmisest. Neil põhjusil on arusaadav, et sel alal võivad sagedasti tekkida teatavad viivitused ja et otsuste õigeaegne täitmine oleneb praegu suurel määral selle ametniku kohusetruudusest, kellele see ülesanne on pandud. See on ilmsesti ebanormaalne. Kõigepealt on vaja kõrvaldada põhjused, mis võivad takistada otsuste korralikku täitmist, ja alles siis võib nõuda ka täitjalt täpsust ja kohusetruudust oma ülesande täitmisel. Selle küsimuse tähtsust tõendavad veel järgmised arvud: näiteks Tallinna 11 jaoskonnakohtuniku otsustest kriminaalasjus kuulub iga aasta täitmisele umbes 10 000 otsust (kõik käskotsused + kõik lõplikult otsustatud asjad + umbes $\frac{2}{3}$ mittelõplikult otsustatud asjadest)¹³, kusjuures isikute arv, kelle kohta need otsused käivad, on muidugi veel palju suurem. On selge, kui võrra tähtis on vältida siin kõiki võimalikke väärnähtusi.

Jaoskonnakohtu kantselei uus korraldus võimaldab selle küsimuse täiesti rahuldavat lahendust: otsuse täitmise võib panna eriametniku peale, kes on vabastatud teistest ülesannetest ja kes kannab otsuste täpse ja õigeaegse täitmise eest täit vastutust. Ühtlasi avaneb ka parem võimalus kontrolli teostamiseks.

D. Uue korralduse muud tähtsamad paremused.

¹³ „Kohtud 1936. a.“, „Õigus“ 1937, nr. 6.

1) Jaoskonnakohtu uus korraldus lihtsustab tunduvalt kohtuallumuse kindlaksmääramist eriti seal, kus üks linn allub praegu mitmele jaoskonnakohtule.

2) Kaob ära erinev praksis mitmes küsimuses kõrvuti ühes majas asuvate jaoskonnakohtute vahel.

3) Ühes linnas paralleelselt teotsevate jaoskonnakohtute koondamine hõlbustab ühe isiku süüteoasjade koosarutamist ja hoiab ära vastukäivate otsuste tegemise sääraseis asjus.

4) Jaoskonnakohtute ühendamine võimaldab väiksemate kuludega muretseda igale jaoskonnakohtule täiuslikumat raamatukogu ja seda alaliselt täiendada.

5) Linnajaoskonnakohtute uus korraldus võimaldab tähtsat kokkuvõidu ametiruumide, kütte, valgustuse, telefonide ja kantseleimaterjali ning -tarvete arvel. Tallinnas näiteks 11 jaoskonnakohtunikku saaksid läbi 4—6 kohtusaali ja sama arvu tunnistajatetubadega 11 asemel, 11 kantseleiruumi asemel oleks vaja umbes 7—8 ruumi, 11 ooteruumi asemel vahest 1 või 2. Võib öelda, et Tallinnas jaoskonnakohtutele uute ruumide chitamisel oleks võimalik saavutada kokkuvõidu ruumide kubatuuris kuni 40%, mis rahale hinnatult teeks õige suure summa. Ka uue kohtuhoone plaani koostamine oleks selles osas hoopis lihtsam.

E. Noortekohtu probleemi võimalik lahendus.

Jaoskonnakohtu kehtiva korralduse tähtsaks puuduseks peab tunnistama veel asjaolu, et alaealiste süüteoasjad arutatakse harilikus korras koos teiste asjadega. Tõsine tarvidus säärase asjade eraldamiseks hariliku kohtu pädevusest on tunnustatud nii teoorias kui ka praksises ja välismaal on nende asjade arutamiseks juba ammu loodud erikohtud (noortekohtud). Vajadus hoolitseda oma noorsoo eest on meie väikeses riigis veel suurem kui suurriikides, seepärast ka tarvidus säärase erikohtu järele on meil eriti suur ja edasilükkamatu iseloomuga.

Jaoskonnakohtute tegevuse aruannetest nähtub, et näiteks Tallinna 11 jaoskonnakohtuniku poolt süüdimõistetute koguarvust oli alaealisi 12—17 a. vanaduses: 1935. a. — 246 ja 1936. a. — 243 alaealist. Seda arvu ei saa lugeda kuigi täpselt, sest statistilised aruanded koostatakse sageli lauajuhendite järgi, kuhu alaealiste vanadus võib jääda märkimata, seega tegelikult võivad toodud arvud olla veel suuremad. Ühtlasi tuleb tähendada, et kohtute tegevuse aruannetes

puuduvad üldse andmed selle kohta, kui palju alaealisi 12—17 a. vanaduses oli võetud vastutusele ja antud kohtu alla, kuid hiljemini mõisteti kohtulikult õigeks või lõpetati jälitamine. Kui viimased ka juurde arvata, siis alaealiste süüaluste arv Tallinnas peab olema aastas vähemalt 300. See arv on küllalt suur, et siin väärriks midagi teha.

Alaealiste erikohtu loomine on arusaadavalt seotud suurte kuludega, pealegi võiks seda teostada paremal juhul ainult Tallinnas ja Tartus, mujal aga mitte alaealiste kurjategijate arvu vähesuse tõttu, kuid võib tekkida kahtlus ka selle kohta, kas erikohtunikule jätkub tööd ka mainitud kahes linnas.

Arvatavasti tähendatud põhjusil ei ole see küsimus veel tänini meil lahendatud.

Silmas pidades, et linnajaoskonnakohtu uue korralduse puhul avaneks kohtunikele võimalus spetsialiseeruda teatavat liiki asjades, siis võiks ka alaealiste süüteoasjad koondada ühe kohtuniku kätte, kellel on vastav ettevalmistus ja huvi selle ala vastu. Kui sel alal aga oleks kohtunikul vähe tööd, siis võiks temale panna ka teisi ülesandeid (näiteks tsiviil- või hoiukorra-asjad jne., kuna võib-olla ei peetaks soovitavaks anda noorte süüteo asjade lahendamist kohtunikule, kes iga päev tegeleb ka teiste kriminaal-asjadega ning teostab õigusemõistmist muuseas retsidivistide ja muude parandamatute kurjategijate üle). Ei oleks vaja ka erikantseleid, vaid asjaajamise võiks panna teatava eriametniku peale ühises kantseleis. Sellega oleksid alaealiste asjad täielikult eraldatud harilikust kohtukorrast ja antud erikohtuniku kätte. Küsimuse raskeim — majanduslik külg oleks seega lahendatud ilma uute kuludeta. Tuleks muidugi veel välja töötada sääraste asjade toimetamise erikord ja lahendada kohtunikkude vajaliku ettevalmistamise küsimus, kuid siin ei peaks juba olema tõsisid raskusi.

Kui kirjeldatud kord siiski ei lahenda võib-olla seda küsimust täielikult, siis ometi on ta kahtlemata suur samm edasi selle probleemi lahendamise suunas.

13. Reformi teostamine. Nägime, et jaoskonnakohtu soovitatav uus korraldus omab kehtivaga võrreldes rida tähtsaid paremusi. Vaatame nüüd, kas ja kuidas ta on teostatav.

Kõigepealt tuleb nentida, et nii kehtivate seaduste sõnastuses kui ka praksises väga sageli segatakse nimetatud

„jaoskonnakohus“ ja „jaoskonnakohtunik“. Neid nimetusi tarvitatakse koguni paralleelselt, mis juba ilmsesti on ebaõige.

Peatume natuke nende nimetuste juures. Kohtuasutiste nimetuste muutmise seaduse¹⁴ loeme, et nimetusega „jaoskonnakohus“ ja „jaoskonnakohtunik“ asendati vastavalt nimetused „rahukohus“ ja „rahukohtunik“. Ometi nimetus „rahukohus“ (mirovoi sud) tähendas Vene ajal midagi muud, kui meie praegune „jaoskonnakohus“. Nimetus „rahukohus“ haaras nii „rahukohtunikku“ kui ka „rahukohtunikkude kogu“ (sjezd mirovõh sudei) ja eristas neid kohtuasutisi „üldkohtust“ — ringkonnakohtust ja kohtupalatist¹⁵. Kohtute jaotus üld- ja kohalikeks (rahu-) kohtuteks on meie kohtusüsteemis kaotatud, ühtlasi on kaotatud ka kohaliku (rahu-) kohtu iseseisev apellatsioonikohus (rahukohtunikkude kogu), kelle ülesanded on pandud ringkonnakohtule, s. o. end. üldkohtu I astme kohtule. Seega nimetus „jaoskonnakohus“ on meil ilmsesti kitsam, kui omal ajal oli nimetus „rahukohus“. Järelikult sõna „jaoskonnakohus“ võib tähendada meil ainult jaoskonnakohtuniku kui teatavat liiki kohtuasutise üldist nimetust. Selles mõttes aga tarvitatakse ka nimetust „jaoskonnakohtunik“. Nii loeme KKS 3. osa 1. peatüki pealkirjas: „Asjade algatamise kord jaoskonnakohtus“ ja kohe edasi § 743: „Jaoskonnakohtunik asub asjade arutamisele jne.“

Peab eristama nende nimetuste kolm iseseisvat tähendust:

1) „Jaoskonnakohus“ ehk „jaoskonnakohtunik“ kui teatavat liiki kohtuasutiste üldine nimetus (vastavalt „ringkonnakohus“),

2) „jaoskonnakohus“ ehk „jaoskonnakohtunik“ kui teatav konkreetne kohtuasutis — jaoskonnakohtunik + kantselei, näiteks, Tallinna 1. jaoskonnakohus ehk Tallinna 1. jaoskonnakohtunik (vastavalt — Tallinna ringkonnakohus), ja

3) jaoskonnakohtunik kui kohtumõistmise teostamise organ — üksikkohtunik jaoskonnakohtus (teistes kohtutes vastavalt — kohtukolleegium, kohtukoosseis).

Nagu näeme, kahe esimese mõiste väljendamiseks oleks õigem tarvitada nimetust „jaoskonnakohus“ ja ainult viimase

¹⁴ Kriminaalkohtupidamise seaduse maksmapanemise seaduse § 10, RT 1934, 94, 755.

¹⁵ E. Vaskovski, Kurs graždanskago protsessu, 1913. a., lk. 36.

mõiste väljendamiseks nimetust „jaoskonnakohtunik“. Segada neid mõisteid ja tarvitada mõlemaid nimetusi paralleelselt või koguni ümberpöörduvalt ei ole õige: „kohus“ ja „kohtunik“ ei ole kaugeltki identsed mõisted.

Kahjuks aga ka meie kõige uuem protsessiseadus KKS tähendatud mõisteid järjekindlalt ei erista ja korduvalt tarvitab jaoskonnakohtu kui kohtuasutise nimetusena sõna „jaoskonnakohtunik“, kuna mõnes §-s (§ 3, 27 jt.) tarvitatud nimetuse „jaoskonnakohus“ mõiste on äärmiselt ebamäärane ja kuidagi seotud selle kohtu pädevuse mõistega. Säärases täiesti erinevate mõistete segamises on nähtavasti süüdi suures määral vanad venekeelsed seadused.

Antud juhul nende mõistete eristamisel on suur tähtsus.

Jaoskonnakohtu soovitav reform ei puuduta üldse ei „jaoskonnakohtu“ ega ka „jaoskonnakohtuniku“ mõisteid kehtivates protsessinormides, küll aga eeldab nende mõistete eristamist. Protsessinormide seisukohalt on absoluutselt tähtsusetu, kas jaoskonnakohtus kui teatavas kohtuasutises töötab üks või mitu kohtunikku, tähtis aga on see, et kohtumõistmise organina selles kohtus teotseks üksikkohtunik — jaoskonnakohtunik. Soovitav reform seda viimast küsimust üldse ei puuduta.

Uus korraldus näeb ette teissugust tööjaotust jaoskonnakohtunikkude vahel. Seda küsimust oleks võimalik praegusel ajal lahendada KrS § 45¹ põhjal, mis võimaldab ringkonnakohtule anda ühele jaoskonnakohtunikule ainult teatavat liiki asjade otsustamise. Kuid näib, et mainitud paragraaf tööjaotuse alusena jaoskonnakohtunikkude vahel oli tarvilik ainult Vene oludes, kus seadus tundis kohtuasutisena ainult „rahukohtunikku“ („rahukohtu“ mõiste oli palju laiem, nagu eespool nägime), ja kus seepärast ka tööjaotus rahukohtunikkude kui kohtuasutiste vahel pidi muidugi lahendatama seaduses. Kui aga tunnustada, et jaoskonnakohtu kui kohtuasutise mõiste ei ole meil enam lahutamatu seotud selles kohtuasutises teotsevate üksikkohtunikkude arvuga (ühega), siis peaks tunnustama, et ka tööjaotuse küsimus kohtunikkude vahel säärares kohtus on kergesti lahendatav muuseas selle kohtu kodukorras, mis seatud korras kinnitatud (KS § 166 jt.).

Nüüd aga tekib kõige tähtsam küsimus: kas säärane jaoskonnakohtu kui kohtuasutise laiem mõiste leidub meie KS-s.

Peab kohe vastama, et kehtivas veneaegses KS-s niisugust mõistet ei ole. Eespool nägime ka, mispärast selline mõiste seal puudub. Kui nüüd „jaoskonnakohus“ kui kohtuasutis ei ole KS-s üldse ette nähtud, siis arusaadavalt ei saa soovitud reformi teostada ilma selle seaduse muutmiseta. Õnneks aga nõutav muudatus peab olema äärmiselt lihtne, puhtredaktsiooniline, nimelt sõna „jaoskonnakohtunik“ selle kohtuasutise nimetusena tuleks asendada vastavalt sõnaga „jaoskonnakohus“ (näiteks kehtiva KS § 1, 4 ja 15). Säärane redaktsiooniline parandus on tarvilik ka puhtloogiliselt, sest kui öeldakse, et „kohtumõistmise õigus kuulub ringkonnakohtule“ (KS § 1), siis peaks ütleva, et mainitud õigus kuulub ka „jaoskonnakohtule“, mitte aga „jaoskonnakohtunikule“, sest mõlemad mõisted „ringkonnakohus“ ja „jaoskonnakohus“ on võrdselt laiemad kohtumõistmist teostava organi mõistest (kohtunikude 3-liikmeline kolleegium või üksikkohtunik).

Säärase puhtredaktsioonilise parandusega, n.-õ. seaduse ebatäpsuse kõrvaldamisega oleks aga ühtlasi kõrvaldatud ka ainus tähtis takistus jaoskonnakohtu soovitava reformi teostamiseks.

Peale selle oleks soovitav KS-t täiendada veel 3–4 paragraafiga, kus oleksid ette nähtud jaoskonnakohtu juhataja ja osakonna juhataja ametid, sellega seotud erioigused ja kohused ning nimetamise kord. Nende küsimuste lahendamine KS-s ei peaks aga olema raske.

Edasi uus korraldus nõuab teatavaid muudatusi jaoskonnakohtute senistes tööpiirkondades. Kehtiva korra järgi jaoskonnakohtu tööpiirkonnad kinnitab kohtuminister vastava ringkonnakohtu ettepanekul, seepärast vajalikkude muudatuste teostamine selles küsimuses ei ole seotud raskustega.

Näib, et teisi muudatusi kehtivates seadustes soovitava reformi teostamine enam ei nõuaks. Mitmesugused tehnilist laadi küsimused peaksid leidma lahendust kohtu kodukorras.

Võiks mainida veel võimalikke muudatusi kohtu kantseleide koosseisus, kuid sääraste küsimuste lahendamine ei peaks olema seotud raskustega.

Jaoskonnakohtute koondamine on tehniliselt teostatav kõigis linnades, kus praegusel ajal teotsevad kõrvuti

mitu (vähemalt kaks) jaoskonnakohtu. Sääraseid jaoskonnakohtuid on: Tallinnas 11, Tartus 6, Võrus 3, Petseris 3, Pärnus 3, Viljandis 2, Valgas 2, Rakveres 2, Narvas 2, Kuressaares 2, kokku 36 jaoskonnakohtu 10 linnas. Seega soovitatav reform puudutaks 65,4% kõigist jaoskonnakohtutest, kuna endisis tingimuses jääks edasi töötama 19 maajaoskonnakohtu (ehk 34,6%). Siin on huvitav ära märkida, kuidas on jaotatud kohtuasjad linna- ja maajaoskonnakohtute vahel: 1936. a. jaoskonnakohtute toimetuses olnud asjade koguarvust 107 277 langes linnajaoskonnakohtutele (mis kuuluvad ümberkorraldamisele) 77 281 asja ehk 72% ja maajaoskonnakohtutele (mis reformimisele ei kuulu) ainult 29 996 asja ehk 28%. Ei ole huvituseta märkida ka seda, et samal aastal 11 Tallinna jaoskonnakohtus oli 33 089 asja, seega 3093 asja rohkem kui kõigis 19 maajaoskonnakohtus¹⁶. Toodud arvud näitavad soovitava reformi ulatust ja võimalikku mõju jaoskonnakohtute tegevusele.

Mis puutub reformi teostamise tehnilisest küljest, siis peab nentima, et kõigepealt ametiruumide suhtes see on teostatav raskusteta igal pool, kus aga jaoskonnakohtud asuvad ühes majas. Koondamise tagajärjel peaks veel osa ruume vabanema.

Järgmine tehnilisest küljest tähtis küsimus oleks tööjaotus kohtunikkude vahel. Kuna reformitud jaoskonnakohtus jääb asjade arv kogusummas endiseks, nagu see oli koondatud jaoskondades, siis loomulikult peab ka jaoskonnakohtunikkude arv jääma igas linnas endiseks. Kohtunikkude spetsialiseerumise teostamiseks ja töö otstarbekohaseks korraldamiseks oleks soovitatav, et iga (reformitud) linnajaoskonnakohtus jaguneks kahte osakonda — kriminaal- ja tsiviilasjade arutamiseks, ja et igal osakonnal oleks oma juhataja, kes korraldab kantseleitegevust oma osakonnas, ja suuremates kohtutes (näiteks Tallinnas ja Tartus) ka tööjaotust kohtunikkude vahel. Jaoskonnakohtu üldjuhtimiseks ja administratiiv- ning majandusaladesse puutuvate küsimuste lahendamiseks peaks olema jaoskonnakohtu juhataja, kes ühtlasi võib olla ka osakonna juhatajaks (kohtunikkude väiksema arvu puhul).

Jaoskonnakohtu juhataja ja osakonnajuhataja ametid või-

¹⁶ „Kohtud 1936. a.“, „Õigus“ 1937, nr. 6.

vad olla: 1) alatised või ajutised (1—3 aastat), 2) nimetatavad või valitavad.

Peale selle võib need ametid kohtunikkude vahel jaotada ka järjekorras, teatava aja peale, kusjuures tähtaja möödumisel ametisse asuks järjekorras järgmine kohtunik (viimane moodus on mõeldav ainult suuremates kohtutes, kus ühes osakonnas oleks mitu kohtunikku, muidu takistaks vahetus spetsialiseerumist). Suuremates kohtutes võiks juhataja oma eriülesannete tõttu pidada vähem istungeid.

Spetsialiseerumise saavutamiseks on tarvilik, et iga kohtunik töötaks ainult ühes osakonnas. Kohtunikkude jaotamisel osakondade järgi (kui kohtunikke on rohkem kui kaks) võib olla sama kord nagu kollegiaalkohtus. Asjade jaotamisel kohtunikkude vahel on võimalik kasutada mitut meetodit: näiteks, jaotada asjad sissetuleku järjekorras, kohtuniku erisoovil — teatavat liiki asjad ainult temale jne., kuid üldiselt on võimalik kasutada mõningal määral ka seni-seid kohtuallumuse reegleid, s. o. teatavad praeguse jaoskonnakohtu asjad anda otsustada ainult ühele kohtunikule. Suuri raskusi ei peaks see küsimus tekitama, sest analoogiline olukord tööjaotuses kohtuliikmete vahel on täiesti rahuldavalt lahendatud meie kõrgemates kohtutes. Ühtlaselt võib jaotada ka istungipäevad kohtunikkude vahel. Peab veel juurde lisama, et kui mõni kohtunik ei sooviks siiski spetsialiseeruda ainult teatavat liiki asjadel, siis uus korraldus võimaldab temale ka edaspidi pidada järgemööda kord kriminaal- ja kord tsiviilistungeid. See ei ole muidugi soovitatav, kuid on võimalik.

Mis puutub nüüd kantselei korraldusse, siis peab ka kantselei jagunema kahte osakonda — kriminaal- ja tsiviil-asjade jaoks. Üldiselt aga peab ütleva, et kantseleitööd võiks diferentsida niipalju kui seda lubab kantselei koosseis. Kantselei korralduses ja töö diferentsimises peaks meil esinema üldse neli tüüpi kantseleisid vastavalt kohtute suurusele:

1) jaoskonnakohus 2 kohtunikuga, 2) 3 kohtunikuga, 3) 6 kohtunikuga ja 4) 11 kohtunikuga. Töö jaotuse juures ametnikkude vahel peaks olema mõõtuandev ülesannete raskus, töö erinevus, ametnikkude ettevalmistus ja võimed jne. Eriti tähtis oleks igas kohtus eraldada muust jooksvast tööst otsuste täitmine kriminaalasjus ja kassa- ning raamatupida-

mine. Arvuliselt peaks koondatud kantseleide koosseis jääma endiseks, kuid kõne alla võiks tulla teatavate paralleelsete kohtade arvu vähendamine. Kohtuasjade toimetamise kord peab jääma endiseks ja selles osas — asjaajamises — ei too soovitud reform peaaegu mingit uuendust.

14. Mõned võimalikud vastuväited. Linnajaoskonnakohtu uue korralduse vastu võidakse ette tuua muu seas väidet, et jaoskonnakohtute ühendamine, seega ühe kohtu tööpiirkonna suurendamine ei vasta põhimõttele, et kohtunik peab oma jaoskonda tundma. Sellele võib vastata, et linnajaoskonnad on kunstlikult eraldatud osad ühest administratiivsest ter- vikust — linnast, kusjuures linna intensiivse elu ja elanik- konna liikuvuse tõttu ei ole kohtunikul ka praegu võima- lust oma jaoskonda kuigi põhjalikult tunda, eriti aga suure- mates linnades. Seepärast ei ole toodud väide kaaluv. Ümber- pöörduvalt, uus korraldus soodustab ühe isiku asjade koon- damist teatava kohtuniku kätte, mis protsessuaalselt on väga tähtis.

Teiseks võidakse ette tuua väidet, et soovitatava refor- miga purustatakse jaoskonnakohtu ehituse ühtlus maal ja linnades. Sellele peab vastama, et sisuliselt jaoskonnakohtu kui üksikkohtu struktuur jääb ühtlaseks nii maal kui ka lin- nades, muutus aga tuleb ainult selle kohtu tegevuse tehni- lises korralduses, seega ka soovitatav reform mingil viisil ei lõhu meie kohtusüsteemi.

Kolmas väide võib seista selles, et spetsialiseerumine ei olevat jaoskonnakohtunikule üldse tarvilik ja et seepärast ei olevat vajadust ka jaoskonnakohtu reformimiseks. Spetsiali- seerumise vajadus on selgitatud juba eespool ja seepärast on üleliigne seda siin uuesti tõendama hakata, kuid sama väite lõppjäreltuleks vastata, et soovitatud reform lahendab peale spetsialiseerumise küsimuse veel terve rea teisi täht- said küsimusi jaoskonnakohtu korralduses ja seepärast peaks väärima tähelepanu hoolimata sellest, kas ollakse spetsiali- seerumise poolt või vastu.

15. Lõppsõna. Katsume nüüd eespool teataval määral laialipaisatud mõtted lühidalt kokku võtta.

Esiteks nägime, et jaoskonnakohtu kehtiv korraldus olu- liselt erineb teiste kohtute korraldustest.

Teiseks, jaoskonnakohtu kehtivas korralduses on ilmenud rida tähtsaid puudusi teiste kohtute korraldusega võrreldes.

Kolmandaks, erinõudmised jaoskonnakohtu vastu ja nimelt, et ta peab olema üksik, kohalik ning odav kohus, jätavad avara tee selle kohtu korralduse reformimiseks.

Neljandaks, kasutades neid võimalusi võib jaoskonnakohtu korraldust teha otstarbekohasemaks, kõrvaldada ilmenud puudused, tõsta töö produktiivsust ja ühtlasi lähendada jaoskonnakohtu korraldust teiste kohtute korraldusele.

Viiendaks, vajalik reform on teostatav meie kohtusüsteemi raamides, ei puuduta kehtivaid protsessinorme ja ühtlasi ei nõua kulude suurendamist.

Kirjeldatud reform puudutaks muidugi ainult „linnajaoskonnakohtuid“ ja jätaks üksikult asuvad „maajaoskonnakohtud“ endisse seisukorda. See ei tähenda veel, et nende kohtute korraldus ei vajaks üldse reformimist. Kahtlemata ka need kohtud vajavad reformi, kuid käesoleva töö ülesandeks oli näidata jaoskonnakohtu reformimise võimalusi ainult kohtu sisemise korralduse ratsionaliseerimise teel. Säärast töö ratsionaliseerimist maajaoskonnakohtute erandlik seisukord, nagu eespool nägime, ei võimalda ja seepärast ka soovitatav reform otseselt neid ei puudutaks. Kuid siiski linnajaoskonnakohtute koondamisel saadud kokkuhoidu oleks võimalik ära kasutada 1 või 2 uue maajaoskonnakohtu loomiseks või seniste kohtute koosseisude suurendamiseks ja sellega vähendada ning ühtlustada ka maajaoskonnakohtute koormust.

Sel teel oleks jaoskonnakohtute vajalik reform kehtiva kohtusüsteemi piires teostatud terves ulatuses, põhjalikult ning ilma uute kuludeta.

Ettepanud uuendus linnajaoskonnakohtute korralduses ei peaks olema sisuliselt ega tehniliselt teostamatu juba seepärast, et jaoskonnakohtunikkude ühendamise jaoskonnakohtuteks on aastate eest läbi viidud Leedus, kus ta on andnud rahuldavaid tagajärgi.

Arvesse võttes jaoskonnakohtu tähtsust õigusmõistmise tegurina, peaksid toodud mõtted väärima tõsist tähelepanu ning äratama huvi meie kohtutegelaste laiemates ringkondades.

Arutlusi.

Taotlusest „teadmatu omaniku“ vastu.

Joh. Ramm.

Riigivõimu tähtsamaid ülesandeid on muu hulgas kodanikkude õigusliku kaitse korraldamine. Üldiselt ongi just kohtuasutised kui ühe osa riigivõimu teostajad õigustülide lahendajad ja otsustajad. Seepärast igaüks, kes oma õigused leiab rikutud või puudutatud olevat, võib pöörduda riikliku kaasabi poole, mis toimub tavaliselt taotluse (*actio*) ehk nõudepalve esitamisega kohtule. Selline tegevus on aga esile kutsunud kohtuprotsessi.

Tüli (TKS § 1, vrd. BES § 3379), selle sõna juriidilises mõistes, eeldab kaht risthuvilist isikut ehk kohtupoolt, parteid (*litigantes, partes*), mistõttu vastaspoole äranäitamine kohtu korras õigusliku tüli lahendamisele asumiseks on olulisemaid nõudeid hagi koostamisel ja selle kohtule esitamisel. Just nõudja kui taotluse esitaja ülesandeks ongi näidata isikut, keda tema loeb oma õiguste rikkujaks, vastasel korral puuduks kohtul võimalus õigustüli lahendamisele asumiseks. Kehtiva TKS § 257 p. 2 koguni teeb nõudjale kohuseks, et hagi peab peale muu tähendatud olema tingimata kostja ees-, isa- ja perekonnanimi ning elukoht, kusjuures TKS § 266 järgi nõudekiri saadetakse esitanule tagasi, kui ei ole tähendatud, kelle vastu nõue esitatakse. Ka *ex-Vene* Senat (1874, nr. 475) seletab, et nõue tuleb säärasel korral tingimata jätta läbi vaatamata nende suhtes, kelle ees- ja perekonnanimed pole nõudja poolt näidatud. Ja mitte üksnes meie protsess pole selliseid nõudeid üles seadnud, vaid samu nõudeid korratakse üldiselt ka teistes tsiviilprotsessides, nagu Saksa, Ungari, Šveitsi jne. omas.

Paratamatult esineb seaduses tühikuid, seda enam, et iga päevaga arenev elutempo ikka jälle ning jälle uusi võimalusi, uusi juhuseid ning uusi vahekordi esile paiskab. Tühikuid on püütud tavaliselt kõrvaldada novellidega, kuid vaatamata sellele jääb kohtul tühikute puhul täita suur ülesanne seaduse interpretatsiooni näol.

Nagu tähendatud, tuleb kehtiva tsiviilprotsessi reeglite nõuete kohaselt täpselt näidata taotluses vastaspool ehk

kostja isik. Praktilises menetluses on nõudjale tihtipeale kostja teadmata ja tundmata, olgugi et tema vastu tingimata taotlusega pöörduda tuleb, eriti TKS § 4 eeskirja täitmiseks, mille mõtte järgi taotlus peab esitatama kõigi asjasthuvitate vastu. Kuidas toimida sellisel korral ja keda nimelt kostjana kohtusse kutsuda, on seaduses normimata — olemegi paratamatu seadusetühiku ees. Võtame näitena kas või blankopealkirjaga varustatud obligatsiooni tühistamise ja fiktiivseks tunnistamise nõudmise, kus kostjaks tuleks tõmmata — mõne kinnisvara omaniku vekslikreeditori nõudel, kelle õiguslikud huvid on riivatud obligatsiooniga — 1) kinnisvara omanik kui obligatsiooni tekstis nimetatud deebitor ja seega kui obligatsioonist osavõtnu ja 2) obligatsioonis nimetatud esialgne kreditor. Teisi isikuid kostjaks tõmmata tarvis polekski ja küsimus oleks lihtne ning lahendatud sel korral, kui obligatsioon ei oleks varustatud blankopealkirjaga või oleks varustatud, kuid faktiliselt oleks esialgse kreditori valduses. Mis aga teha sel korral, kui obligatsioon, olles varustatud blankopealkirjaga, on esialgselt obligatsioonis nimetatud kreditorilt edasi läinud mõne kolmanda, kuid nõudjale teadmata isiku valdusse?

Nagu nimetatud, kehtiv seadus seda küsimust *expressis verbis* ei lahenda, kuid kaudselt on see küsimus siiski kohtute lahendusel olnud. Nimelt, eriti kõrgemad kohtud on leidnud, et neil korral, kui kostja isik ei ole nõudjale teada, tuleb nõue esitada nn. „teadmata omaniku“ vastu. Seega tuleks blankopealkirjaga varustatud obligatsioonide tühistamise nõuete korral, juhul, kui obligatsioonivaldaja teadmata, taotlusega pöörduda veel kolmanda kostja, „teadmata obligatsiooniomaniku“ vastu. See lähtekoht on arendatud ex-Vene Senati poolt TKS § 215 tõlgendamisesest, seletades kaasu puhul, et nõudja, kellel võimalust pole ära näidata tema huve rikkuvate esemete omanikku, on õigustatud taotlusega pöörduma esemete „teadmata omaniku“ vastu ja paluma kostjale hooldaja määramist, milleks kohtuasutised on kohustatud vastavat tunnistust välja andma hoolekandetasutisele esitamiseks kostjale hooldaja määramiseks, nagu see toimub nõude esitamisel surnud omaniku isiku vastu. Riigikohus omas 1931. a. tsiviiltoim. nr. 858 seletab muu seas: „Asjalu, et obligatsioon oli blankopealkirjaga esimeselt omanikult edasi antud kolmandale isikule ning hagejal hagi avaldamisel

teada polnud obligatsiooni tõeline omanik, ei võinud takistuseks olla hagi tõstmiseks obligatsiooniomaniku vastu, sest säärasel korral oli hagejal võimalus pöörduda oma taotlusega teadmatu obligatsiooniomaniku vastu ja ühtlasi paluda hooldaja määramist viimase õiguste kaitseks (TKS § 215).“

Olgu tähendatud, et nii *ex-Vene* Senat kui ka meie Riigikohus ei ole oma seletusi küll andnud lausa obligatsioonide tühistamise nõudeil, vaid Senati seletus käib esemete teadmatu omaniku kohta, kelle kraam oli jäänud majja, mille nõudja oli omandanud avalikul oksjonil, kuna Riigikohtu seletus käib asjaolude kohta, kus kinnisvara omanik taotleb põlisrendilepingu tühistamist BES § 4150 p. 3 alusel rendi maksmata jätmise pärast, kus leitud, et kohtusse oleks tulnud kutsuda ka isikud, kelle kasuks põlisrentnik on kinnisvarale kinnistanud pandiõigused. Ometi, kui silmas pidada Riigikohtu eeltsiteeritud motiive, ei või kahtlust olla, et üldiselt seda seletust tuleb kohaldada samuti blankopealkirjaga varustatud obligatsioonide tühistamise nõudeil, kui on teadmatu obligatsiooni tõeline valdaja¹.

Iseenesest eeltoodud kõrgema kohtu seisukoht, olles tingitud praktilisest eluvajadusest ja seaduse lünklikkusest, on äärmiselt kaugelemineva interpretatsiooni vili ja, nagu alljärgnev arutus osutab, kehtiv seadus üldse ei tunne „teadmatut omanikku“, vähemalt mitte selles terminoloogias. TKS § 215, millele viitavad *ex-Vene* Senat ja meie Riigikohus oma lähtekohas, kõneleb vaid surnud omaniku isiku vastu nõude alluvusest, ja nimelt esitatakse nõue pärandi avanemise asukoha kohtule, kui pole pärijaid, kes pärandvara vastu võtnud. Eeltoodud seadusnorm, olles mahutatud kohtualluvust piiritlevasse peatükki, esijoones määratleb nõude alluvust, aga mitte kostjaks tõmmatavat isikut, kusjuures TKS § 215 redaktsioon sõnagi ei räägi „teadmatust omanikust“.

Edasi teine moment, kus kõrgem kohus võimalikuks pidanud teadmatule omanikule hooldaja määramist, ei leia seaduses tuge, mis arusaadav juba seepärast, et seadus ise ei tunne teadmatu omaniku instituuti. BES § 268 näeb muuseas ette täpselt juhud, millal üldse on võimalik kellelegi hoolekande või eestkoste sisseseadmine.

¹ W. A. Issatšenko, Gražd. protsess, I k., lk. 199; „Õigus“ 1932. a., nr. 1, lk. 35—36.

Ligemalt analüüsid kassatsioonikohtu poolt väljendatud teadmatu omaniku mõistet BES § 268 loendatud eestkoste ja hoolekande instituutide mõistetega, peab tunnustama, et teadmatu omaniku mõiste ei ole identifitseeritav ühegi kehtivas seaduses nimetatud eestkoste või hoolekande instituudiga. Pealiskaudsel vaatlusel näib, nagu võiks kõne alla tulla BES § 268 p. 5 tähendatud äraolija ja teadmatu äraolija sarnasus teadmatu omaniku mõistega, kuid ligemalt analüüsid selgub kohe, et neil midagi ühist ei ole. Kui on tegemist äraolija või teadmatu äraolija mõistega, siis on ikkagi teada tavaliselt äraolija isik, tema ees- ja perekonnanimi, teadmata on vaid tema asukoht. Seevastu teadmatu omaniku isiku suhtes puuduvad meil nõude avaldamisel täielikult igasugused andmed tema isiku, nagu ees- ja perekonnanime jne. kohta, rääkimata elukohast. Kostjaks esitatav õigussubjekt on seega nõudjale enesele sfinks, mispärast säärasel korral meil tegemist on pigemini mingi presumeeritava võimaliku kostjaga.

Nagu kassatsioonikohtu otsuse motiividest järeldada võib, on teadmatu omaniku mõistet sarnastatud surnud isiku mõistega, mida aga päris õnnestunuks ei saa pidada, sest BES § 1692 järgi loetakse *hereditas jacens* juriidiliseks isikuks, seega on see seaduses lausa ettenähtud õigusinstituut; ka siin on meil teada surnud isiku ees- ja perekonnanimi ja tavaliselt elukoht enne surma jne. Teadmatu omaniku puhul on aga igal juhul jällegi tundmata ja teadmata nii selle isik kui ka asukoht. Seega sarnasus nii esimese kui teise vahel täielikult puudub.

Kokku võttes esitatud võrdlusi järgneb, et kehtiv seadus ei tunne teadmatu omaniku mõistet ja järelikult ka sellele hoolekande sisseseadmist. Kassatsioonikohtud ei ole mitte üksi niivõrra seadust seletanud, kuivõrra just seaduse seletamisega loonud täitsa uue õigusinstituudi — „teadmatu omaniku isiku“.

Eespool tähendasin, et nii *ex-Vene* Senat kui ka meie Riigikohus põhistasid nõude avaldamist teadmatu omaniku vastu õigustatuks TKS § 215 eeskirjale tuginedes. TKS eelnõu on muu seas vähe muudetud kujul üle võtnud kehtiva TKS § 215. Vaadeldud küsimust eelnõu piirides, näeme, et ka siin ei leia me soovitud vastust, ehkki kõrgema kohtu praksis pidi eelnõu koostajaile teada olema. Peab arvama,

et eelnõu komisjon selle küsimuse lihtsalt kahe silma vahele on jätnud, kuna tegelikus elus see küsimus siiski harukorral esile kerkib, vaatamata selle võrratule juriidilisele tähtsusele.

De lege ferenda lähtekohalt tuleks küsimuse lahendamiseks nii materiaal- kui protsessuaalseaduse norme vastavalt täiendada ja muuta teadmatu omaniku instituudi lisandamise ja normimisega; isiklikult leian, et neil põhimõtetel, mis omane kehtivas seaduses pärandustombule, kuid ühtlasi täiendusega, et teadmatu omaniku kostjaks tõmbamisel kohus esijoones 1) vastava kohtusse kutsunise proklaami avaldab ja 2) alles pärast proklaamitähtaega nõudjat tunnistusega varustaks vastavale hoolekandeametisele esitamiseks selles, et teadmatule omanikule hooldaja määrataks kostma antud asjas. Kõike seda põhjendusel, et proklaami kaudu oleks protsessi lähtekohalt vahest ainuke võimalus teadmatut omanikku informeerida menetlusest (vrd. kehtivas seaduses proklaami päranduse asjas, kinnisvara müügi asjas, obligatsioonide kustutamisel jne.) ja kui kuulutuse peale kostja ilmub, siis edaspidine toimetus hooldaja määramises üldse ära langeb ja protsess läheks edasi oma normaalset rada. Kuulutuse tähtaeg ei võiks mitte väga pikk olla, sest see pidurdaks õigusmõistmist (nagu näiteks *ex-Vene* Senati lahendusel olnud kaasusel, kus paluti korter vabastada võõrast kraamist). Arvan, et oleks küllaldane, kui proklaamitähtaeg piirduks ühe kuuga.

Riigikohtu tegelus.

Administratiivosakond.

Kas õppejõu ümberpaigutamine võib toimuda ainult siis, kui õppejõud või kooliülalpidaja sellega nõus on?

Vastus: eitav.

Õppejõudude teenistuse seaduse (RT 1931 — 59) ja sama seaduse muutmise dekreeedi (RT 1934 — 37) järgi seatakse õppejõud ametisse valimise ja kinnitamise teel, määramise (§ 33 jj.) ja teenistuse huvides ümberpaigutamise teel (§ 85). Õp. teen. sead. muutmise dekreeedi § 85 nõuab, et õppejõude ametisse kinnitav asutis peab enne üleviimist ära kuulama üleviidava õppejõu seletuse ja kooliülalpidaja arvamuse. Et aga õppejõude ametisse kinnitav asutis oleks kohusta-

tud arvestama üleviidava õppejõu seletusi või kooliülalpidaja arvamust, s. o. et õppejõude ametisse kinnitav asutis võiks õppejõu ümber paigutada ainult siis, kui õppejõud või kooliülalpidaja sellega nõus on, seda seadus ette ei näe.

(RkhA toim. nr. 471 II — 1937.)

Kas lisaärimaksu kindlaksmääramiseks kogutud andmeid saab maksuinspektor kasutada põhiärimaksu asjus?

Vastus: jaatav.

Ekslik on arvamus, et lisaärimaksu kindlaksmääramiseks kogutud andmeid ei saa maksuinspektor kasutada põhiärimaksu asjus, sest andmeid lisaärimaksu asjus kogub samuti maksuinspektor ja neil andmeil võib ta otsustada ka põhiärimaksu asju ja seejuures võib arvesse võtta ka ärimaksu komisjoni hinnet läbimüügi kohta oma seisukohtade kindlakstegemiseks põhiärimaksu asja otsustamisel. Sellega ei rikuta Ärimaksu seaduse nõudeid põhiärimaksu alal.

(RkhA toim. nr. 480 II — 1937.)

Kas Maksupeakomitee on kohustatud temale ekslikult saadetud kaebusi saatma edasi seaduses ettenähtud õigele kaebuse esitamise instantsile?

Vastus: eitav.

Ekslik on arvamus, et Maksupeakomiteel tuleks saata kaebus, mis ekslikult temale saadetud, edasi vastavale maksuinspektorile, sest MKS § 72 eelviimases lõikes on sõnaselgesti öeldud, et kaebused esitatakse sama inspektori kaudu, kelle otsuse peale kaevatakse, ja sellest tuleb järeldada, et seadus ei pane Maksupeakomiteele kohustust temale ekslikult saadetud kaebusi edasi saata seaduses ettenähtud õigele kaebuse esitamise instantsile.

(RkhA toim. nr. 479 II — 1937.)

Kas isikutel, kes saavad toetust veneaegsete pensionäride toetamise seaduse alusel, on seaduslik alus nõuda, et neid isikumaksust valla heaks vabastataks põhjusel, et nad saavad riigilt igakuulist toetust?

Vastus: eitav.

Omavalitsuste maksuseaduste muudatuste seaduse (RT 1924 — 83/84) § 9 alusel olid isikumaksust valla heaks vabad riigi, omavalitsus- või eraasutiste hoolekandel ülalpeetavad, samuti ka riigi või omavalitsuste paiuki või abiraha osalised isikud. Seda arvesse võttes on Riigikohus 1932. a. seletanud (Adm. os. toim. nr. 56 I, 1932. a.), et veneaegsete pensionäride toetamise seaduse alusel riigilt toetust saaja on isikumaksust vaba. 1936. a. pandi kehtima Valla isikumaksu seadus (RT 1936 — 50), mille III osa näeb ette, et selle seaduse alusel hakatakse maksu võtma järgmisest maksuaastast, s. o.

1937. a-st. Valla isikumaksu seaduse § 9² ütleb, et isikumaksust on vabastatud riigi, omavalitsuste või eraasutiste hoolekandel ülalpeetavad, samuti ka riigi või omavalitsuste poolt hoolekandelist abi saavad isikud. Veneaegsete pensionäride toetamise seaduse alusel makstav toetus ei ole hoolekandeline abi, sest seda toetust ei anta mitte hoolekande korras, vaid eriseaduse alusel. Seda arvesse võttes isikutel, kes saavad toetust Veneaegsete pensionäride toetamise seaduse alusel, puudub, alates 1937. maksuaastast, seaduslik alus nõuda, et neid isikumaksust valla heaks vabastataks sellepärast, et nad saavad riigilt igakuulist toetust.

(RkHA toim. nr. 269, I -- 1937.)

M. T.

Tsiviilosakond.

Kas võib isik, kes kinnisvara sundmüügilt omandas, asuda kinnisvara valdamisele ja kasutamisele enne, kui pole TKS § 1874 korras tehtud kohtulik määrus kinnisvara ostjale kinnitamise üle?

Asjaolu, et oksjonilt omandajale kuulub omandatud asja saak oksjonipäevast arvates, ei õigusta oksjonilt ostjat asja valdusele asumata, kui määrus oksjoni kinnitamise kohta seadusjõudu ei ole omandanud. Heas usus valdusele asumine ja olla õigustatud saaki saama oksjonipäevast peale on kaks iseasja ja ühte ei või teisega siduda. Õigus oksjonilt ostetud asja saagi peale, nagu see BES § 3964 on väljendatud, eeldab, et määrus oksjoni kinnitamise kohta seadusjõusse on astunud. Vastasel korral ei saa oksjonilt ostja üldse asja oma valdusse ja muidugi ka mitte selle saaki. Ostja head või halba usku asja valdamisel tuleb hoopis mujalt otsida, kui õigusest saagi peale oksjonipäevast alates. Üldise reegli järgi (BES § 909 jj.) muutub heausuline valdaja nõude tõstmisest peale halvausuliseks, seepärast ei saa ka oksjonilt asja omandajat heausuliseks nimetada, kui oksjoni kinnitamise määruse vastu kaevatud on, nagu antud juhtumil.

(RkHT toim. nr. 184 — R, 1937.)

Tunnistajate osavõtt testamendi tegemisel.

BES § 2060 põhjal on koduse testamendi kehtivuseks kõigepealt vajalik tõendus selleks, et see kõigis osis tuletub testamenditegijalt ja sisaldab tema täpset viimset tahet. Selleks eesmärgiks tuleb koduse testamendi koostamisele kutsuda vähemalt kaks usaldusväärset ja taandamisele mittekuuluvat tunnistajat (§ 2061). Seejuures seadus (§ 2062, 2063, 2064, 2070, 2071, 2072, 2074, 2075) annab täpseid sätteid, kuidas tunnistajad tuleb testamendi koostamisele kutsuda ja kuidas nad peavad testamendile alla kirjutama ning kes ei või olla tunnistajaks testamendi juures. Neist seaduse sättest järgneb, et

tunnistajate osavõtt koduse testamendi koostamisel ja nende allkirjad testamendil on tarvilikud ja olulised selleks, et kindlustada, et testament tõesti tuleb testamenditegijalt ja sisaldab tema tõelist ja täpset viimset tahet. Erandid sellest korrast on ette nähtud BES § 2090—2094, mis korraldavad privilegeeritud testamendi koostamist ja kehtivust. Nii ütleb § 2090, et Liivimaa ning Eestimaa maaõiguse järgi kodune kirjalik testament, mille koostamisele testamenditegija mingil põhjusel oli takistatud kutsuma tunnistajaid (... der Testator aus irgend einem Grunde Zeugen zu zuziehen verhindert war...), on kehtiv ka ilma tunnistajate allkirjadeta, kui ainult pole kahtlust testaatori allkirjas kui ka selles, et testament on tõesti tema poolt koostatud.

(RkhT toim. nr. 194 — K, 1937.)

Tunnistajate osavõtt pärijaks nimetamise lepingu sõlmimisel on oluline tingimus.

Vastupidiselt kaebaja arvamusele on BES § 2487 jõul tunnistajate juuresolek vajalik mitte üksnes avalikkude ehk notariaalsete, vaid ka koduste pärijaks nimetamise lepingute sõlmimisel, sest sama seaduse § 2061 nõuab tunnistajate juurdekutsumist ka koduse testamendi tegemisel ja see nõue langeb § 2090 järgi ära ainult juhul, kui testaator oli mingil põhjusel takistatud tunnistajaid kutsumast. Kuna käesoleval korral niisuguse takistuse olemasolu kumbki pool väitnud ei ole, ega ka tõestanud, siis osutub oma lõpptulemuses õigeks ning seaduspäraseks Kohtukoja otsus, millega vaidlusalune leping, mis sõlmitud ilma tunnistajateta, kehtivuseks on tunnistatud, ja seega puudub vajadus selle otsuse tühistamiseks.

(RkhT toim. nr. 179 — K, 1937.)

Kas võib tsiviilprotsessis mõne kohtumääruse tühistamist taotella valve korras antud kaebusega, kui seaduses selle määruse tühistamiseks on ette nähtud harilik edasikaebekord?

Vastus: eitav.

Üldpõhimõtteliselt iga kohtumenetlusliku õigusrikke üle tuleb esitada edasikaebus kohtuastmelises korras (apellatsioon-, era- või kassatsioonkaebus). Sel põhjusel isikud, kes on asjaosalised kohtumenetluses olevas asjas, on kohustatud juhul, kui kohus millegagi rikub kohtupidamise reegleid, oma õiguste kaitseks kasutama edasikaebekorda, mis vastavalt protsessieeskirjades on ette nähtud. Ainult neil juhtudel, kus harilik kohtuastmeline edasikaebekord pole võimalik või kui seaduses see on otseselt ette nähtud, võivad asjaosalised paluda vastava kohtutegevuse tühistamist valve korras, nagu see järgneb Kohtute seaduse § 250 p. 2 otsesest mõttest.

(RkhT toim. nr. 346 — R, 1937.)

T. G.

Vastutav toimetaja: F. Karlson.

Väljaandja: Tartu Õigusteadlaste Selts.

KAASTÖÖLISTELE!

Ajakirja mahutavuse tõstmiseks on nõutav, et avaldamiseks saadetud artiklid oleksid võimalikult kokku surutud. — Käsikirjad olgu selgesti loetavad; eriti soovitatav on masinakiri. — Korrektuuri-des on lubatud ainult trükivigade parandus ja äärmisel juhul üksikute sõnade muutmine. — Toimetus jätab enesele õiguse käsikirju lühendada. Ühtluse tõstmiseks alluvad kõik käsikirjad keelelisele korrektuurile. — Autorid võivad saada artikleist äratõmbeid, mis soov tuleb märkida käsikirjale. Äratõmmete, artiklis kasutatud klišeede ja toimetuse kaudu tehtud tõlgete kulud kannab autor.

Käsikirjad saata aadressil: „Õiguse“ toimetus, Tartu, Lai tän. 34.

1938. a. ilmub juriidiline ajakiri

„ÕIGUS“

üheteistkümnendal aastal.

TOIMETUS:

R. Räägo (peatoimetaja), **E. Ein**, **K. Grau**, **T. Grünthal**, **J. Kleesment**, **A.-T. Kliimann**, **H. Kristal**,
E. Maddisoo, **A. Palvadre**, **K. Parts**, **J. Uluots**
A. Mägi (toimetuse sekretär).

Sisuks juriidilised artiklid, kodu- ja välismaa seadusandluse ülevaade, kohtute tegelus; eriti rõhutatakse Riigikohtu tegeluse käsitlemist.

Lisana annab „Õigus“ Riigikohtu 1936. a. otsuseid.

Lähemateks kaastöolisteks on Tartu ülikooli õigus-teaduskonna õppejõud, riigikohtunikud, vanemad kohtutegelased jne.

Aasta jooksul ilmub 10 numbrit.

Tellimishind: 8 krooni aastas, üksiknumber 85 s.

On veel saadaval ajakirja kõik eelmised aastakäigud (1920. — 1936. a. ühes lisadega) hinnaga kr. 95.50. Üksikaastakäike ühes vastavate lisadega on saadaval hinnaga: 1920. a. — kr. 1.50; 1921. a. — kr. 3; 1922. a. nr. 5—8 — kr. 4; 1923. ja 1924. a. à kr. 4; 1925. — 1928. a. à kr. 4.50; 1929. — 1935. a. à kr. 7, 1936.—1937. a. — à kr. 8.

Toimetus ja talitus: Tartu, Lai tän. 34.

Toimetuse sekretäri kõnetunnid sealsamas
iga kolmap. ja reede, kell 12—13.
Toimetuse sekretäri kodune telef. nr. 14-91.

Tellimisi võtavad vastu kõik postiasutised.

Hind 85 senti

Ilmus 15. märts. 1938.